Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 121 (9495) | Воскресенье, май 26, 1974 чыл | 1925 чылда үнедилеттингей | Өртээ 2 хөп

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ ЭШ Н. ЛЮБИЧИЧИНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Май 24-те СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары эш Л. И. Брежнев Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Президиумунуң кежигүнү, ЮСФР-ниң улусчу камгалалының хөрээниң талазы-биле эвилелдиң секретары, армия генералы эш Любичичини хүлээп алган. Ол Совет Эвилелинде албан ужуруунда вайыралдыг аян-чоруун кылып келген.

Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри эш А. А. Гречко, а ол ышкаш ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчини эш М. Пешич киришкеннер.

Совет Эвилели биле Югославийның аразында найыралдыг болгаш кады ажылдажылгалыг харылзааларны улам калбартыры-биле холбашкан айтырыглар, а ол ышкаш делегейниң чугула айтырыгларының-даа талазы-биле тодаргай санал-онал солчуушкуну болган.

Бееда эп-найыралдыг, чылыг байдалга боон эрткен.

Юбилейге тураскааткан

Дылдың литератураның болгаш төөгүнүң Тыва эртемшинчилел институдунга эртем чөвүлелиниң, хөй-ниитиниң төлөөлекчилериниң киржилгези-биле байырлыг хурал май 24-те болган. Ону совет эртемниң алдарлыг юбилейи—ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 250 чылынга тураскааткан.

Хуралдың киржикчилери институт директору Ю. Л. Аранчыныың ССРЭ-те эртемниң чедиишкиннериниң дугайында илеткелин улуг сонуургал-биле дыңнаанар. Тывага эртемниң хөгжүүрүнге орус эртемденнериниң улуг салыышкынының дугайын, Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң, Иркутскиниң, Улан-Удэниң болгаш өске-даа хоорайларның академиктиг эртем-шинчилел институттары-биле тыва эртемденнериниң харылзазының дугайын тодаргайы-биле чугаалаан. Институттуң секторлар эргелекчилери З. Б. Чадамба, А. К. Калзан, В. А. Дубровский, К. О. Шактаржык олар хуралга чүве чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединиң «ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 250 чыл юбилейниң дугайында» доктаалынга харыы кылдыр Тыва АССР-ниң эртемденнери совет эртемни улам хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр, коммунизм дээш бүгү улустуң демиселинге төлептиг салыышкынын киирер дел институттуң эртем чөвүлелиниң хүлээп алган шинтпиринде айыткан.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ II ПЛЕНУМУ

СОВЕТ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧОНУНУҢ САДЫГ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ БАЙДАЛЫ БОЛГАШ ОНУ ЭКИЖИДЕР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш В. И. Поповтуң илеткелинден

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин боттандырарына бистин чурттувустуң чаа-чаа чедиишкиннериниң, совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрүүшкүүнүнүң байдалында партия обкомунуң бо пленуму эртип турар дээрзин эш Попов илеткелиниң эгезинде чугаалаан. Эрткен үш чылдарның кол экономиктиг түңнелдери болза, чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң тоску беш чыл планының талазы-биле партияның Директиваларының чедиишкиниг күүсеттиниң турарын көргүзүп турар. 1973 чылда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының түңнелдери бистиң улузувусту аажок өөрүүп база сорук киирип турар. Беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг даалгалары кол-кол көргүзүглер аайы-биле долдур болгаш ажыр күүсеттинген.

Беш чылдың кол сорулгазы—улустуң материалдыг деңнелин улам бедидерин шинтпирлээриниг чонуңу коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазы чугула рольуг болур дээрзин илеткелчи айыткан. Ажыл-агыйның ол адырларының социал ужур-дузазы аажок улуг. Оларның ачы-дузазын өг-бүле бүрүзү, миллион-миллион совет кижилер ажыглап турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин бо ажылдың талазы-биле айтышкынарын күүсеттиштаан, чурттуң коммунал бүдүрүлгелериниң, садыгның болгаш амыдырал хандырылгазының ажыл-ишчилери улустуң чаагай байдалын улам ыңай бедидеринге боттарының төлептиг үлүүн киирерин ораландажып турар. Сөөлгү чылдарда чонга бараан саарының хемчээли дыка өскен, чаа-чаа магазиннер, столоваялар, кафелер ажыглалга киргилээн. Амгы үеним эн чаа машиналарыбыле дериттинген амыдырал хандырылга комбинаттарын болгаш бажыңнарын, ательелерин, хеп арыглаар химиктиг фабрикаларны, хеп чуур черлерни, янзы-бүрү мастерскаяларны түргускулаан, ынчангаш чер-черде чонга ачы-дуза чедиреринин хемчээли калбарган. Ол албан черлерин хөгжүдеринге күрүне аажок хөй акша-хөрөнгүни тускайлап берип турарындан, олар улус ажыл-агыйының механизаттаттынган улуг адыры болу берген.

Чоннуң коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазынын бүгү чурттаазы ышкаш, бистиң Тыва АССР-де дүрген темп-биле хөгжүп турарын айыткаш, илеткелчи эш Попов ол талазы-биле тодаргай саннарны чижектерге көргүскен. Улус ажыл-агыйының ол адырларының материал-техниктиг баазазын кабартып, быжыглаарына сөөлгү үш чартык чылда чеди миллион рубльди киирген. Он ийи магазинни, чунар база хеп чуур үш комбинатты, амыдырал хандырылганың ийи комбинадын, химиктиг ашталганың болгаш хеп - будуурунуң бүдүрүлгелерин тудуп ажыглалга киргген. Амгы үеде бүгү районнар төптериниде амыдырал хандырылганың комбинаттары ажылдап турар. Ачы-дуза чедиреринин ниити хемчээлинин кол үлүүн — үштүн ийи хиреден хөйүн Чоннуң чаагай байдалын улам ыңай бедидеринге боттарының төлептиг үлүүн киирерин ораландажып турар. Сөөлгү чылдарда чонга бараан саарының хемчээли дыка өскен, чаа-чаа магазиннер, столоваялар, кафелер ажыглалга киргилээн. Амгы үеним эн чаа машиналарыбыле дериттинген амыдырал хандырылга комбинаттарын болгаш бажыңнарын, ательелерин, хеп арыглаар химиктиг фабрикаларны, хеп чуур черлерни, янзы-бүрү мастерскаяларны түргускулаан, ынчангаш чер-черде чонга ачы-дуза чедиреринин хемчээли калбарган. Ол албан черлерин хөгжүдеринге күрүне аажок хөй акша-хөрөнгүни тускайлап берип турарындан, олар улус ажыл-агыйының механизаттаттынган улуг адыры болу берген.

Чоннуң коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазынын бүгү чурттаазы ышкаш, бистиң Тыва АССР-де дүрген темп-биле хөгжүп турарын айыткаш, илеткелчи эш Попов ол талазы-биле тодаргай саннарны чижектерге көргүскен. Улус ажыл-агыйының ол адырларының материал-техниктиг баазазын кабартып, быжыглаарына сөөлгү үш чартык чылда чеди миллион рубльди киирген. Он ийи магазинни, чунар база хеп чуур үш комбинатты, амыдырал хандырылганың ийи комбинадын, химиктиг ашталганың болгаш хеп - будуурунуң бүдүрүлгелерин тудуп ажыглалга киргген. Амгы үеде бүгү районнар төптериниде амыдырал хандырылганың комбинаттары ажылдап турар. Ачы-дуза чедиреринин ниити хемчээлинин кол үлүүн — үштүн ийи хиреден хөйүн Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери эзелеп турар. Амгы үеде республиканың чонга янзы-бүрү хевирлиг дөрт чүс хире ачы-дуза чедириишкиннерин ап турар.

Илеткелчи чонну садыг талазы-биле хандырарының айтырыларына база чугулаан доктаагаан. Республиканың хоорайларының болгаш көдээниң чону хүн бүрү садыгның ачы-дузазын ап турар. Партия, совет органнарының удуртулгазы-биле республиканың садыг организациялары бараан саарылгазының планын күүсеттир, садыгның мурнакчы хевирлерин нептередир база культуразын белдер, садыг бүдүрүлгелерин амгы үеним чаа техниказы болгаш херектеллери-биле чепсеглээр дээш чамдык ажылдарны чоруткан. Социалистиг чарыш садыг ажылдакчыларының амыдыралына хөй-хөй чаа түүлүг киргген, оларның ажыл-чорудулгазы кижи дугайында хүн бүрү сагыш салыышкынче, ооң амыдырал-чуртталгазына таарымчалыг байдалды тургузарынче, садыг алыкчы хостуг шагын чөн ажыглаарынче углаанган.

Бараан саарылгазының чылда ортумак өзүлдезин беш чыл планында көрдүнгеки 6,5 хуу болза, херек кырында 6,6 хуу боон турар.

Чоннуң акша орулгаларының өскени оларның садыг алыр аргазын бедиткен. Бир эвес 1970 чылда бир кижиге онаштыр сатхан бараанар 598 рубль турган болза, 1973 чылда 679 рубль четкен. Ниитиниң чемненилгезинин талазы-биле үүрмектеп садар бараан саарылгазы 16,8 хуу көвүдээн.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыының болгаш беш чылдың тодарадыкчы чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга чоннуң коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының мурнакчы коллективтери шалыпчы күш-ажылы-биле харылзаан турар. Ооң түңнелинде бо чылдың дөрт айларында коммунал ажыл-агыйының талазы-биле план 106 хуу, амыдырал хандырылгазының 103,4 хуу, садыг талазы-биле 101,3 хуу күүсеттингеи. Сарыг-Септин, Чадаананың, Туранның амыдырал хандырылга комбинаттары, Барыын-Хемчиктің, Чөөн-Хемчиктің, Эрзиниң болгаш өске-даа черлерниң райполары база ажылчын кооперациялар болгаш коммунал бүдүрүлгелериң комбинаттары эки түңнелдерни чедип алган.

Республиканың ажылдап турар бүгү чонунуң 14,4 хуузу амгы үеде ачы-дуза чедирер бүдүрүлгелерде, албан черлериниде хаара туттунган. Оларның барык-ла шуптузу ак сеткилдиг ажылдап турар болгаш боттарының мергежили база чонга эөлдээ-биле чурттакчыларның ортузунга чаагай алдарны чаалап алганнар. Кызыл-садыгның улуг садыгжызы Полина Быкова, хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының баш таарыкчызы Галина Баталикова, Эрзиниң амыдырал хандырылга комбинадының директору Има Декпиш-оол, Бай-Тайганың садыгжы Севилбаа Монгуш, «Найырал» совхозта хлеб быжырыкчызы Александра Бичиш, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң чолаачызы Иван Мишин, Өвүрде септелге-тудуг участогунуң бригадири Байыскылаң Кара-Сал, Кызылда чунар-бажың-хеп чуур комбинаттың хеп базыкчызы Любовь Муромцева болгаш оонда өске хөй-хөй мурнакчылар оларга хамаржыр.

Ынчалзажок республиканың коммунал-амыдырал хандырылга болгаш садыг бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң ажылында чамдык чедиишкиннерни демдеглээш, илеткелчи эш Попов бис кол кичээнгейни чедир шинтпирлеттинмээн ийтырылларже, четпестерни чайладырының аргаларынче угландырыны база иштики күрлавырны ажыглаар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр ужурлуг бис дээрзин айыткан.

Бисте четпестер ам-даа хөй дээрзин шуут чугаалаар херек. Республиканың бүгү магазиннериниң база столоваяларының үжеп ажыг хуузу чыл санында планныг даалгаларын күүсеттейн турар. Тожу райпозу, Тере-Хөл сельпозу, Чыраа-Бажында рабкооп, Садыг министерствозунуң садыг конторазы болгаш өске-даа чамдык черлер бараан саарылгазының үш чыл планын күүсеттээн. Оларның багай ажылының кол чылдагааны садыгны болгаш иштиниң чемненилгезин организаттаар турарының деңнелиниң чавызында, оларны үлетпүр база аъш-чем барааннары-биле доктаамал эвес хандырганында, автотранспорттуң чедиштезинде, күш-ажылчы болгаш бүдүрүлгечи сагылга-чурумнуң кошкаанда боон турар. Садыгның хөй-хөй магазиннериниде база бүдүрүлгелериниде садыгжылар, кулинарлар, ажылчыннар чедиишпейн турар. Чамдык магазиннер чайгыс эзлчег-биле ажылдап, дыштанып турар. Оларның ажылдаар чуруму ажылчы чоннарның күзелин хандырбайн турар.

Үлетпүрүн болгаш аъш-чемниң хүн бүрү хереглеттинер эргежок барааннарын чамдык көлээ черлерде үзүктелиишкиниг садыглап турарын таарымчалыг деп санап болбас. Тес-Хемниң Самагалдайга, Шуурмакка, Бай-Тайганың Шуйга, Кызыл-Даггa, Улуг-Хемниң Торгалыгга, Кызылдың Чербиге болгаш өске-даа черлерге хлеб ышкаш эң чугула аъш-чем продуктуларын садарын үзүктелдире бээр таварылгалар бар. Ол ышкаш Бии-Хем, Улуг-Хем райполарының магазиннеринге чигир, саржат, макарон кылыглары болгаш аъш-чемнин өске-даа продуктулары үстү бээр чижектер тургулаан.

Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз идиктер, пөс-таавыдан даараан кылыгларны садарын организастаарынга улуг четпестерни болдуруп турар. Чоннуң шуут хереглээр ужурлуг барааннарын чагыгларга киирбес таварылгалар бар. Ынчангаш өң чүүгүнүүн, чемчээлиниң, хевир-шинчизиниң талазы-биле чонга хереглеттинмес чамдык барааннарының күрлавыры республиканың үүрмектеп садар садыг четкилеринде болгаш магазиннерде норма-чижектен ажып, саарылга чок, аная шыгжаттынып чыдар, оларны садып алыкчылар база хереглевес болгулаар.

Республиканың чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери садыг организацияларына бээр барааннарны чедир бүдүрбейн турар. Олар үш чылдарда садыгга 1.258 муң рубльдин продукциязын чедир бербээннер. Чамдыкта барааннар садыг черлериниче чогуур өйүнде эвес, улуг үзүктелиишкиниг кээн турар. Картофель, ногаа, чимис аймаанга чоннуң хереглелдерни дыка четпес хандырып турар. Чыл бүрүде ооң дыка хөйүн республикадан дашкаар черлерден сөөртүп эккеп турар. Эрткен үш чылдарда Тываже 7.800 тонна картофельди, ногааларны сөөрткен. Ажыл-агыйдар барык-ла эрте быжар картофельди, ногааларны тарывайн турар. Морковь, свекла талазы-биле садыг организацияларының чагыы күүсеттинмейн турар. Ол бүгү четпестерниң дугайын республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга (эш Лаасол), совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынынга (эш Лавриненко) хөй удаа айтып келген. Ынчалзажок амдыгаа чедир кандыгдаа түңнел кылбаан.

Сөөлгү чылдарда ниитиниң чемненилгези эзлээн экижип, ооң четкизи калбырган. Ынчалзажок оларның хөй-хөйүнүң ажылы чоннуң өзүл турар негелдерин харылаан шыдавайн турар. Чем белеткээринин технологиязының бодүүн чурумнарын безин хажыдып турар. Ылаңгыя Тес-Хем, Мөнгүн-Тайга, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорайның столоваяларынга келген кижилерни хандырып турарының культуразы чавыс. Студентилерниң болгаш ниити эртем школаларының өөренгичилериниң чемненилгезин организастаар айтырыг амдыгаа чедир шинтпирлеттинмээн.

Садыгның бир чугула айтырыы ооң материал-техниктиг баазазы болур. Ынчалзажок материал-техниктиг бааза кошкак болуп артышаан. Магазиннериниң болгаш ниитиниң чемненилгезиниң хөй-хөйү таарымча чок бажыңнарда турар. Чижээ, Респотребкооперацияның системазында 358 магазиннің 142-зин эде дерип кылыры негеттинип турар. Тес-Хем, Өвүр, Бии-Хем районнарында садыг объектилерин эвээш тудуп турар. Туруг организациялары материалдарны кайы хамаан чок тетчеглээр, акша-хөрөнгүни аңгы-аңгы объектилерге быдарадыр фактылар база бар.

Садыг шөлдериниң талазы-биле айтырыгны чоокку ийиүш чылларда бүрүн шинтпирлеп шыдавас бис. Ынчангаш маңаа чонну хандырарының таарымчалыг аргаларын болгаш хевирлерни ажыглаары чугула апаар. Маңаа садыгжы чок ажылдаар арганы болгаш ооң өске-даа мурнакчы хевирлерин ажыглап тургаш, амгы ажылдап турар магазиннериниң садып алыр аргазын улгаттырары чугула. Бисте бо талазы-биле улуг курлавырлар бар.

(Улаңчызы 2-ги арында).

Куруктурулга аңдарылгазы

Тарааны, мал чеми культураларны, картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин көвүдедири колдуунда чер ажылының культуразын ниитизи-биле көдүреринден база хөрзүнүүн үүш-дүжүткүрүн бедидеринден хамааржыр. Чер ажылының эртемге үндезилеттинген системазын шинтээдиг алыр чорук маңаа улуг ужур-дузалыг. Ол болза көдээ ажыл-агый культураларының турум чаагай дүжүдүн алырын хандырып турар бүгү хемчеглерниң комплексизи-дир. Ол хемчеглерниң бирээзи—черни баш удур куруктуруп болбаазырадыры.

Куруктурган черлерге өл-шык болгаш хөрзүнүүн чемиштиг бүдүмелдери хөй чыглыр, шөлдүн бок үүштери узуткаттынар, үүштүн хоралакчылары база аарылары-биле демиселге идиглиг болур. Ону барымдаалааш, куруктурар ужурлуг черлерни чогуур өйүнде аңдарары эргежок чугула. Ынчангаш республиканың дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары куруктурулга аңдарылгазынга улуг кичээнгейни салып турар. Чижээ, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Өөк», «Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыжы» совхозтар, Каа-Хем районда «Коммунизмче орук», «Тиилелге», Таңды районда «Коммунизмниң херели», Бии-Хемде «Хадың» колхозтар чыл бүрүде-ле куруктурулга аңдарылгазын чогуур үезинде чорудуп турар. Олар куруктурза чогуур черлерни май айда-ла 35—40 хуу чедир аңдарып ап чанчыккан. Үстүнде айыткан ажыл-агыйларның чыл санында-ла тарааларның, мал чеми культураларның чаагай дүжүдүн өстүрүп ап турары ынчангаш таварылга эвес. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын өске черлерге нептередири үеним негелдези болуп турар.

Чазын эрте чажар культураларын тарылгазын чорудуп турар бо хүннерде дыка хөй ажыл-агыйлар часкы аңгыс аңдарылгазын доосхаш, куруктурулга аңдарылгазынче киришкен. Куруктурар черлерни аңдарарын «Саян», «Кызыл тараачын», «Бүрүнгаар», «Кызыл тук», «ҮТКА 25 чылы», «Көк-Тей» совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, Каа-Хем районда «Коммунизмче орук», «Тиилелге», «Октябрь 30 чылы» колхозтар чогуур өйүнде организастыр өгелээннер. Бо ажылагыйларның агрономнары куруктурулга аңдарылгазын майның ийиги он хонуунда-ла организастаан. Ында ажылдың графигин тургускаан, ылыр ажыл онаалдазын агрегат бүрүзүнде чедиргеи. Куруктурулга аңдарылгазында ажылдап турар механизаторларның социалистиг чарыжының түңнелдерин чогуур үезинде үндүрүп, мурнакчыларны шаннап-мактап, ажылдың шынарын доктаамал контрольдап турар. Чер аңдарылгазын «К-700» болгаш «ДТ-75» тракторлар-биле чорудуп турар.

Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, агрономнары куруктурулга аңдарылгазын чогуур өйүнде чорударынче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының ажыл-агыйлары куруктурулга аңдарылгазының планын каш чыл улаштыр күүсеттейн келген. Ооң чижээн эрткен чылдан безин көрүп болур. 1973 чылда республика куруктурулга аңдарылгазының планын 92 хуу күүсеткен. Ынчаарга ону Тес-Хем 73, Чөөн-Хемчик—63, Улуг-Хем — 81, Эрзин—64 хуу күүсеткилээн. Бо районнарның ажыл-агыйлары каш чылдарда улаштыр тараа болгаш мал чеми культураларының аргажок куду дүжүдүн ап турар. Ону моон соңгаар болдурбас херек.

Амгы үеде республиканың колхозтары болгаш совхозтары тараа культураларының чаштырылгазын колдуунда доозун турар. Түгле хөй эвес агрегаттар мал чеми культураларның, картофельдиң тарылгазында хаара туттунган. Ынчангаш тарылгадан хосталган бүгү тракторларны куруктурулга аңдарылгазынче киирер ужурлуг. Чамдык ажыл-агыйлар ынчаар кылбайн турар. Дыка хөй тракторлар техниктиг болгаш организастыр чылдагааннар ужурундан анаа турар.

Куруктурулга аңдарылгазын СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу», «Россия» совхозтарда, Чөөн-Хемчиктин «Октябрь 30 чылы», «Искра», Ленин аттыг, Тес-Хемниң «Ак-Эрик», «Чодураа» болгаш Эрзиниң колхозтарында амдаа организаставаан. Шак ындыг чорук-биле эптежип болбас.

Бөгүнгү байдал-биле алырга, республикада 12 муң га черни куруктурары-биле аңдарган, азы плачын 11-ле хуузу болуп турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, агрономнары бо чугула ажылче кошкак кичээнгей салып турары оон ялдеп-дир.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилери тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында куруктурулга аңдарылгазын чогуур үезинде, бедик шыварлыг кылдыр, организастыр эрттирерин боттарының социалистиг хүлээлгезинде айыткан болгай. Ынчангаш сөглээн сеске ээ болур төлээде, куруктурулга аңдарылгазын шалыпкын, организастыр чорудар херек. Ам бүгү тракторларны куруктурулга аңдарылгазынче киирери, механизаторларның ажылын ийи эзлчеглиг кылдыр организастаары, оларның ажылдаарына таарымчалыг байдалдарны тургузары, чарыштын түңнелин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаннап-мактаары эргежок чугула. Куруктурулга аңдарылгазы ышкаш мындыг чугула ажыл база-ла колхозтарның, совхозтарның, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчуларының, тускай эртемнилериниң кичээнгейинге турар ужурлуг.

ШКОЛАГА ДАҢГЫРАК

«Ынак школавыс, хүндүлүг эргим башкыларывыс! Силерниң өстүрүп каан, билиг, мергежил-биле чепсеглеп каан төлдеринер, бистер, амыдыралдың делгем оруунче үүүп, чырык-чаагай келир үеним тургузуп турар ажыл-ишчилериниң хүрээлеңниче кирип тура, бүгү күжүвүстү, билиивисти чонувуска бараалгадып, ыдыктыг Төрээн чуртувустуң төлептиг хамаатылары болуп, школавыстың, башкыларывыстың чырык адын кажап-даа сыкпазывысты даңгыраглап тур бис!» Бо сөстерни дүүн Кызылдың № 2 школазының доозукчулары Валя Түлүш биле Алёша Шыдыраа эш-өөрүүнүң мурнундан сөөлгү конганың байырлыг чыскаалынга сөглээн.

Шак-ла ындыг даңгырактың сөстерин Тываның школаларының 2100 ажыг дүүнгү онгу классчылары школазынга база башкыларынга, чонунга берген.

Кызылдың № 2 школазының доозукчуларының школа-биле байырлажырының чыскаалын школа директору М. Ч. Ооржак ажыткаш, доозукчуларга амыдырал-чуртталгага улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп, школазының чоргааралы болуп, ооң адын каяа-даа сыкпазын чагып, күрүне экзаменнерин чедиишкиниг дүжаарын күзээн.

Чылыг сөстерни, уттундурбас чагыларны школаның хоочун башкызы А. А. Алдын-оол, ада-ие О. К. Намчылак олар сөглеп, байыр чедирген. Кызылдың № 2 школазын доозуп турар 110 ооллар, кыстарга айырап-чайт чечектерни бирги классчылар тывыскан. Школаның тугун келир чылдың доозукчулары — амгы тоску классчылар хүндүткелдии-биле хүлээп ап, эки чанчылдарны уламчылап, өөскүдерин хүлээнгеннер.

Бо чылдың доозукчулары Совет Тываның 30 чылынга белек кылдыр күрүне экзаменнерин кончуг эки дужаагаан, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының күш-ажылчы даалгаларын күүсеткиннге боттарының үлүүн киирер бээр.

Бистиң корр.

ЧУРУКТАРДА: бирги классчы Рита Монгуштуң сөөлгү коңганы хап чорууру. Ону классчыларның сөөлгү коңгага шугум чыскаалы.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

ХОВУ ТУРЛААНГА ЧУГАА

Улустуң — хол изин бут часпас—деп үлегер чугаазы ужурлуг. Монгуш Төмүржаа хоочун, мергежилдиг тракторист чораан, төлептиг-ле кижи, сөөлүнде ол инженер-механикке чедир дешпээн. Ооң оглу, «Коммунизмче орук» колхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи Монгуш Оптуг-оолдуң ажылга чүткүлдүү, үзелиг бүдүш шыдары адазыла.

Чоокта, бот-тывынгыр артистер-биле кады Хову-Бажында бригада төвүнге бардывыс. Колхозтуң агроному К. Көшкен-оол биле бригадир М. Чамыян олар бистерни эвилең хүлээп алгаш, ол-ла дораан кызылбулунче чалады...

Кижилерни ажыл-ишче улам сорук киирген кыйгырыглар, социалистиг чарышка алган хүлээлгелер болгаш ооң күүселдези, колхозтуң база республиканың чамдык кол көргүзүглери, өске-даа шимелде, ында эки кылдынган.

Механизаторларның, ховунуң өскедаа ишчилериниң хүн бүрү онаалда күүселдезин йлеректен самбыраны сонуургап турумда, артистериниң бирээзи тургаш:

— Монгуш Оптуг-оол хамыктын мурнунда-дыр, ооң көргүзүглери өскелериннелде ыракта бедик.

Чыскаай бижээн кижилериниң аттарын чүгүртү көрбүшаан, чанымда эжимнин сонуургаан көргүзүүнүге таваржы бердим. (Шынап-ла мактанчыг, ооң хүн бүрү онаалда күүселдези 110—125 хуу болуп келген.

— Часкы ховуу ажылы эгелээннеел бээр, ооң көргүзүү үргүлчү бедик болуп келген, бүдүргеи иштиң шынары база эки —деп, агроном немеп кагды.

— Тракторист кижиниң чедиишкини техникага камныындан, ону бүдүрүкчүлүг башкарганындан чугула хамаржыр. Монгуш Оптуг-оол ол талазы-биле бүүрелдиг кижи—деп, бригадир аңаа улашты.

— Ооң адазы чүгле бистиң колхозта эвес, Өвүр районда безин сураглыг, эштери-биле найыралдыг, чонунга макталдыг чораан. Монгуш Оптуг-оол шак ындыг төлептигленин бирээзи — деп, бригадада повар Ч. Күнзенмаа улам бүүрөткен.

Беш чылдың шинтпирлиг чылында, «МТЗ-50» маркалыг трактору-биле 600 гектар чер аңдарар хүлээлгезин 760 кылдыр күүсеткен. Тодарадыкчы 1974 чылда ол 300 ажыг тонна чемишчидилгени тарылга шөлүнче чедиргеи.

СЭКП кежигүнүнге кандылат Монгуш Оптуг-оолдуң хөрээнде «Күш-ажылчы шылгарал дээш» база Ленинчи юбилей медальдары чайна чоруур. Колхозта парторганизацияның идеокейлиг агитатору, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң талантылыг ойнакчыларының бирээзи.

Совет Тываның 30 чыл байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарыш «Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторларын улам сорук киргеи. Өвүр район Совединиң депутаты, колхозтуң мурнакчы трактористи Донгак Даш-оол биле Монгуш Оптуг-оол аразында чарыштыг.

М. ЭРЕС-ООЛ.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ II ПЛЕНУМУ

СОВЕТ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧОНУНУҢ САДЫГ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ БАЙДАЛЫ БОЛГАШ ОНУ ЭКИЖИДЕР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш В. И. Поповтуң илеткелинден

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Бир эвес ниитизи-биле Россия Федерациязында садыгжы чок арга-биле садыглаашкын 40 хуу болза, бисте үүгле 18,7 хуу бооп турар. Тожу, Тес-Хем, Таңды районнарда бо айтырыгны четпес шиитпирлеп турар. Республикада бараанларны бөле шарып белеткээш садар ажыл дыка четпес. Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң, Хлебпродуктулар эргелелиниң бараанларны ыңдаар белеткээриниң болгаш төпчүткен арга-биле чер-черге чедиреринің талазы-биле тускайыктыкан бүдүрүлгелери чок.

Бин-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу, Улуг-Хем районнарда база Кызыл хоорайда совет садыгның чурумун үреп турарларга хамаарыштыр, а ол ышкаш самчыгдаар болгаш оорлаар, садын алыкчыларны мегелеп, артыр акша санап алыр, бараанларны чедир хемчээвес, чедир килдевес чоруктарны болдурбас талазы-биле хемчеглерни четпес ап турар. Үүгле 1973 чылда республикага ниитизи-биле 340 муң рубльдин самчыгдалын, илереткен, оон иштинде респотребсоюзтуң шугуму-биле 258 муң рубль болган.

Амыдырал хандырылгазының ажылында улуг четпестер бар дээрзин эш Попов чугаалаан. Республикада ачы-дуза чедиреринің темпизи чавыс болуп артышаан. Олар партияның болгаш чазактың салган сорулгаларының болгаш үениң негелделерин харыылап шыдавайн турар. Идик септээринің, хеп эргып кылырының, мебельдер белеткеп база септээринің, фотография база парикмахерская талазы-биле ачы-дуза чедиреринің планнары күүсеттинмээн.

Республикада амыдырал хандырылгазын организастаарының болгаш оларның бүдүрүлгелериниң хөй нуруузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн деңнели чавыс. Техниктиг хандырылга дыка четпес, массалыг мергежилдің кадрлары, ыладгыя көдээде чедишпес. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазының анализи фонду эгидилгезиниң кудулаанын чугаалап турар. Ол бүгүүн уржуундан бистің республика чоннуң кижи санынга онаштыр ачы-дуза чедирер талазы-биле Россия Федерациязында 73 крайларының, областларның база автономнуг республикаларның аразында элээн каш чылларда сөөлгү черлерниң бирээзин ээлеп келген.

Чоннуң амыдырал хандырылгазында четпестерни чайладырының дугайында чугаалар хөй болгулаан, эвээш эвес шиитпирлерни-даа хүлээп алган. Ынчалзажок чамдыкта оларның күүселдезин организаставайн баар. Оон түңнелинде оларның хөй-хөйү күүсеттинмейн артып каап турар. Чижээ, 1973 чылда Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң хуралынга амыдырал хандырылгазының дугайында айтырыгны үш катап чугаалашкан. Ынчаарга ол айтырыгларны 1971—1973 чылларда Каа-Хем район Совединиң сессиязында ийи удаа, райкүүскомнуң хуралынга алды катап чугаалашкан. Ынчалзажок амыдырал хандырылга талазы-биле күүгне планын ол районнарның кайызы-даа күүсетпээн. Ол дээрге, бодунуң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин хынавас чоруктуң дугайын чугаалап турар-дыр. Партия органнары чоннуң амыдырал хандырылгазының деңнелин бедидери дээш черде совет, ажыл-агый органнарынга чамдыкта бедик негелдени тургуспайн, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити органнарының харысалгазын кошкак бедидип турар. Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның хөй-хөй ажыл-агыйларында амдыгаа чедир амыдырал хандырылгазының комбинаттары хамаан чок, комнаталар безин чок. Каа-Хемниң чурттакчылыг 15 пунктуларының үүгле ийизинде ыңдыг комнаталар ажылдап турар.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының айтырыгларынче «Тыва кобальт» комбинат, Респотребсоюз, Тыва автотранспорт эргелели, Дуржулга станциязы, «Союзсибирьгаз»тың» тудуг монтаж эргелели болгаш өске-даа албан черлери кошкак кичээнгей салып турар. Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады болгаш хоорайның чуртталга-коммунал ажыл-агый чери коммунал ачы-дуза чедирер талазы-биле чоннуң негелделерин дыка четпес хандырып турар. Хоорайның чөөн база барыын талакы кезээнде чурттакчылар парикмахерская ачы-дузазын албайн турар. Хеп чуур черлериң чунар-бажыңнарның ажылдаар шагын чонга таарыштыр тургуспаан. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш цехтериниң хөй нуруузу септелге кылыр нарын техника тургузарынга таарымча чок, бичии тар бажыңнарда турар. Кызылга амыдырал хандырылга бүдүрүлгезиниң комплекизин тудуп тургузары эргежок чугула, ону ажыглалга кирген соонда аңаа ажылдаар кижилерге-даа база чонга-даа таарымчалыг байдал тургустунар ужурлуг.

Сарыг-Септиң, Чадааананың, Шагаан-Арыгның, Ак-Довурактың, Кызылдың амыдырал хандырылга комбинаттарында болгаш телеательде хеп будуурр болгаш автаары, телевизорларны, хеп чуур машиналарны, соодукчуларны бажыңнарга барып септээрин чергелиг үүүлдерге ачы-дуза чедирерин оожум нептередип турар. Радиотелеаппаратуралар септелгезиниң, даараан материалдарның, хепти будаанының болгаш аштаанының шынарының кудузунуң дугайында хомудалдар чоннуң талазындан амдаа хөй.

Чоннуң коммунал хандырылгазынга экижидилгени чаа бүдүрүлгелерни көвүдеткениниң, бар комбинаттарны болгаш цехтерни эде дерээниниң, оларны долу механизастааның, дериг-херектелдерни улам бүдүрүкчүлүг ажыглаанының, хандырылганы организастаарының чаа хевирлерин болгаш мурнакчы технологияны нептереткениниң түңнелинде чедип ап болур. Бо талазы-биле четпестер бисте хөй. Капитал тудугга көрдүнген акша-хөренги чылдың-на чедир ажыглаттынмайн турар. Коммунал хандырылга черлериниң элээн хөйүнүң ажылын организастааны багай. Бай-Хаакка, Эрзинге, Хову-Аксында эрги суурга туткан суг дамчыдар хоолайлар каш-даа катап доңган болгаш чарылган. Ол туржук суг изидер черлерни, электростанцияларны доңурган суурлар бар. Ыдыг байдалдар ылаңгыя район төптери — Мугур-Аксы биле Хандагайтыга болганындан чонну электри энергиязы-биле болгаш чылыг-биле хандырары үзүктелип турган. Чамдык бүдүрүлгелерде планнаттынган күчүлер амдаа долу ажыглаттынмайн турар. Чижээ, Чурталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң шугумунда хеп чуур черлер боттарының күчүзүнүң үүгле чартының ажыглап турар.

Тыва АССР-ге хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни газчыдары чеди чыл муруннда эгелээн. Ол үеним дургузунда 20 муң ажыг бажыңнар газтыг апарган. Ынчалзадаа оон-даа хөйүү кылып болур арга чедир ажыглаттынмаан. Ынчангаш бо талазы-биле ачы-дуза чедиреринің планы үүгле 53,3 хуу күүсеттинген. Чурталга бажыңнарынга газ киирери үүгле Кызыл хоорайда эвес, республиканың бүүгү районнарында оожум болуп турар.

Кызылды болгаш районнар төптерин улам ыңай сайзырадыры суг хандырылгазындан болгаш канализациядан улуг хамаарылгалыг. Кижи бүрүзү хонукта 160 литр суг чарыгдаар турда, ол норма бистің республиканың найысылалында үүгле 95 литр. Сугга негелделер чылдың-на өзүп турар, а суг дамчыдылгазының тудуунуң темпизи кончуг оожум. Аңаа чарыгдаарынга көрдүнген 1625 муң рубльдің үүгле 613 муңу үш чыл дургузунда шиңгээттинген. Дыка хөй районнар төптериниң чурттакчылары суг-биле чедир хандырынмайн турар.

Кызыл хоорайның чылдылгазының тудуу-биле республиканың тудуг болгаш транспорт организацияларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, ведомстволарының, министерстволарының мурнунга белеп эвес сорулга салдынган. 1974 чылда 12 километр дурттуг чылдылга шугумун болгаш оон үнген четкилерни ажыглалга киирери, кварталдарның суг чылдар черлерин, чамдык бажыңнарны аңаа кожары көрдүнген. Одалга сезонунуң эгелээринге чедир 2000 тонна демир хоолайларны эптээр, бетоннаар, чер казар хөй ажылдар кылдынар. Ол сорулга үүгле бүүгү кызылчыларның каттышкан күжү-биле чедип алдынар дээрзин илеткелчи онзалап демдеглээн.

Коммунал-амыдырал хандырылга болгаш садыг черлериниң материал-техниктиг хандырылгазын экижидери улуг рольду ойнаар. Идик септээринге хөм, бажыңның нарын эт-херектелдерин септээринге артык кезектер болгаш черле хөй чүзүн удазыннар, янзы-бүрү өңнүг алгы моюндуруктар, улустуң сагыжынга тааржыр пөс-таавы ам-даа чедишпес. Коммунал амыдырал хандырылганы болгаш садыг-наймааны экижидери ол черлериң ажылдакчыларындан, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы медерелинден хамааржыр.

СЭКП-ниң XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Ачы-дуза чедиреринің бүүгү адырларының — ниитиниң чеменилгезиниң, идик-хеп даараар болгаш септээр черлериниң ажылын, ажылчы чоннарның дыштанылгазын улам экижидер ужурлуг бис. Ол үеэрге үүгле план күүседир хүлээлгелиг адырлар эвес, оларның янзы-бүрү негелделерин, сеткил-хөөнүн барымдаалаар чугула алган черлериивр».

Хандырылга ажылдакчыларын кижизидеринге социалистиг чарыш, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкини, коллективке бот-бодуна дузалажыр байдалды тургузары, чоннуң негелдезинге болгаш санал-онаалынга сагыш чованғтыр бодур чорук кол рольду ойнаар. Эрзиннің, Туранның, Тожунуң, Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинаттары, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи, Каа-Хемниң база Таңдының райполары социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Мында чарыштың түңнелин үндүрерде чоннуң чагыларын чогуур үезинде шынарлыг күүседиринче, хандырылганың культуразын бедидериниче сагыш салып турар. Оон-биле чергелештир элээн хөй бүдүрүлгелерде социалистиг чарышты организастааны үениң негелдезинге дүүшпес. Чадааананың, Шагаан-Арыгның, Бай-Хаакның амыдырал хандырылга комбинаттары, Кызылдың телеательзи, Сүт-Хөлдүң, Тес-Хемниң хереглекчилер ниитилелдери чарыштың түңнелдерин ында-хаая үндүрүп турарлар. Чамдык коллективтерде күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни ёзу-барымдаалап организастап турар. Коммунистиг күш-ажыл школаларында, ажылчы чоннуң экономиктиг билииниң талазы-биле бөлгүмнерде өөредилге кошкак организастатынган. Мурнакчы дуржулганы өөренири болгаш нептередири ам-даа чогуур негелдеге чедир тургустунмаан.

Республиканың партия болгаш совет органнарының, садыг болгаш хандырылга ажылдакчыларының мурнунда улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар сандынган. Ол айтырыгларны «шиитпирлээрде партийжи принципиалдыг ёзуну улам күштеллирер херек. Чер-черге бүдүрүп турар болгаш септеп турар продукцияның шынарын бедидер; амыдырал хандырылгазының болгаш садыгның культуразын бедидер, оларны организастаарының аргазын болгаш хевирлерин сайзырңгайжыдар, көдээнің чурттакчыларынче онза кичээнгей салбышаан, амыдырал ачы-дузазынга ажылчы чоннуң негелдезин долу хандырар.

Коммунал хандырылга бүдүрүлгелери, садыг коллективтери болгаш партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары чоннуң амыдырал хандырылгазында четпестерни чайлатпышаан, иштики курлавырларны дилеп тып, беш чылдың арткан ийи чылының планнарын болгаш бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш беш чылдың тодарадыкчы чылында болдунар-ла бүүгү үүлдерни кылыр дээрзинге илеткелчи түңнелинде бүүрелин илереткен.

* * * * * * * * * * * *

САНАЛ-ОНААЛДАРДАН

Пленумга эш В. И. Поповтуң илеткелиниң талазы-биле санал-онаалдар калбарган. Бир дугаарыйда СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **К. А. Маспык-оол** сөс алган. Районда чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле сөөлгү чылларда чамдык ажылдарны чоруткан. Чурттакчылыг чамдык черлерде амыдырал хандырылга бажыңнары ажыттынган. Чоннуң газ-биле хандырар, комплексилиг ачы-дуза чедирер ажылдарны чорудуп турар.

Ону организастаанында, садыг ажылында чедишкиннер турза-даа четпестер ам-даа бар. Садыг черлериндe самчыгдал-дудагдал кылыр чоруктар эвээш эвес. Чонга ачы-дуза чедирер ажылдың шынары багай. Бар аргаларны долу ажыглавайн турар. Кадрлар-биле ажыл кошкак. Ылаңгыя амыдырал хандырылга черлериниң материал-техниктиг баазазын калбарбайн, эрги хевээр артканын өш Маспык-оол чугаалаан. Чаа Шагаан-Арыгның тудуун эгелээнибиле холбаштыр аңаа амыдырал хандырылга черлерин четчир санныг тударын баш удур төлевилеп көөрүнүң чугулазын ол демдеглээн.

Индирде — «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком секретары **В. А. Бакулин**, Чоннуң, ылаңгыя малчыннарның амыдырал хандырылгазынче районнуң партия, совет органнары онза, сагыш салып турар. Көдээ чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер сорулга-биле «Шекпээр», «Барлык», «Хемчик», «Дөң-Терезин» совхозтарның төптеринде амыдырал хандырылга бажыңнарын ажыктыылаан.

Ачы-дуза чедирилгезин калбартканы, оон шынарын экижиткени Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинадының коллективиниң чедишкиннинг ажылдаарынга идигни берген. Беш чылдың үш чылының планын 108 хуу, бо чылдың дөрт айларының 100,3 хуу күүсеткен.

Оон ыңай эш Бакулин чоннуң амыдырал хандырылгазында четпестерге доктааган. Республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу амыдыралдың нарын техниказын септээриниң айтырының амга чедир-ле шиитпирлевейн турар. Кызылдың чоннуң амыдырал хандырылга комбинады ыңдыг техникаларны септээр талазы-биле чарган керээни четпес күүсеткен. Районда болгаш Ак-Довурактa ачы-дузаның бо хевирингe негелде-хереглел дыка улуг, а бо чылдың беш айларында чангыс-даа рубльдің ачы-дузазының ук комбинат чедирбээн болуп турар. Маңаа чоннуң негелде-хомудалы черле өөптүт.

Чурталга бажыңнарының үүрмек септелгезиниң айтырыы мынчага чедир шиитпирлеттинмейн келгенин эш Бакулин шугумүүлээн. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи садыгның материал-техниктиг баазазын калбарбайн дээш элээн ажылды кылган. Беш чылдың үш чылының база өрткен дөрт айларының планын чедишкиннинг күүсеткен. Районга амыдырал хандырылгазын көргүлери дуржулгалыг кадрлар чокка болдунмас. Бо талазы-биле чамдык бергелер барын чугаалааш, кадрлар белеткээринге, малчыннарның автолавка хандырылгазынга хамаарыштыр дилеглерни ол киирген.

— «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннары Алдыы, Үстүү Ишкиннер ышкаш ырак-узак черлерде чурттан турар. Партком, совхоз дирекциязы оларның хандырылгазынче кичээнгейни салып, комплексилиг үүүшкүнү айда ийи удаа кылып турар — деп, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу Б. К. Тюлюш дыңнаткан. Ынчалзажок салбырларда магазиннерниң бараанларының ассортиментизи кызыы. Совхозта автолавкаларның үүгле чаңгызы ажылдап турар. Чугула херектиг хеп аймаа, шала чадыы, хевис, аяк, сүт машиназы, өг чаартыр кидистер чижектиг үүлдерни сатпайн турар. Радиоприёмниктер батареялары база ховар. Хандырылганы экижидер дизе районнуң амыдырал хандырылга чери ыраккы суурларга, малчыннар турлагларынга чайгы үеде чедип доктаамал кезип болурунуң аргазы барын эш Тюлюш саналдаан.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары **О. Н.-С. Шагдыр-оол** саналынга районда садыг, чоннуң амыдырал хандырылга черлериниң материал-техниктиг баазазын калбартыр дээш кылдынган ажылды демдеглээш, шиитпирлезе чогуур айтырыларга доктааган.

Кадрлар чедишпезиниң районда чоннуң амыдырал хандырылга комбиназынын идик кылыр цеги, баш таарар болгаш чурук тыртырар черлери ажылдавайн турган. Оон түңнелинде комбинат өрткен чылдың болгаш бо чылдың баштайгы кварталының планын күүсетпээн. Райпо өрткен кварталдың планын боттандырбаан. Ол коллективтерде күш-ажылды, социалистиг чарышты кошкак организастаан. Ынчангаш комбинатты кадрлар-биле хандырар дээш 6 кижини Кызылче өөредип чоруткан.

Оратор респотребсоюзтуң адрезинге шугумүүлелди кылган. Ылаңгыя план тургузарда чоннуң негелде-хереглелин өөренип көрбейн турар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планы чыл бүрүде улгадып-ла турар, оон-биле чергелештир чоннуң хереглелинге тускайлаан бараанар бо чылын 1972—1973 чылларда турган деңнелинде хевээр артып турар. Респотребсоюзтуң барык үш чыл бурунгар туттурганы 200 тонна бараан кирер складтың одалга системазын, электрочырыдылгазын ам-даа чедир кылбаан. Столоваяга кухняның механизация дерилгезин чедир кылып дооспаан.

Мугур-Аксының чурттакчыларынга, ында коммунал-амыдырал черлериниң ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр электроэнергияны дүн-хүн чокка доктаамал ажылдадыры негеттинип турар. Амгы бичии электростанция суурну четче хандырып шыдавас. Ынчангаш чаа электростанцияны тударын дүргедедирин республиканың Чурталга-коммунал ажыл-агый министерствозунда дилеп турар бис деп эш Шагдыр-оол чугаалаан.

Республиканың чоннуң амыдырал хандырылга министри **С. К. Буянды** бодунуң саналынга көдээге амыдырал хандырылгазын хөгжүдүрүнүң айтырыларын сайгарган. Көдээ черлерде колдуунда үүүүкүннүг хандырылганы организастаай. Автолавкалар ыраккы малчыннар турлагларынга четпейн баар таварылгалар бар. 1973 чылда колхозтарда, совхозтарда амыдырал хандырылганың 8 бажыңы ажыттынган, ам-даа ажыттынар. Мону чугулалап көргеш, кадрларны четчеләәриниче чер-чер органнарының кичээнгейин ол угландырган. Малчыннарже комплексилиг үүүшкүннер кылырын экижидер дээш ажылагыйлар районнарның амыдырал хандырылга комбинаттарын транспорт-биле хандырар ужурлуг. Чоокку чылдарда бүүгү колхозтарга, совхозтарга амыдырал хандырылга комбинаттарын болгаш бажыңнарын ажылдарын чедип алырының сорулгаларын эш Буянды чугаалаан.

Чоннуң садыг хандырылгазын экижидер база тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың кооператорларының ап чорудуп турар хемчеглерининг дугайын респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы **Б. Т. Санчы** чугаалаан. Хереглекчилер ниитилелдериниң ажылдакчылары социалистиг чарышты калбартканы, багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Беш чылдың өрткен үш чылының болгаш дөрт айларының дургузунда пландан ажыг 3 млн. ажыг рубльдің бараанларын көдээниң чурттакчыларынга саткан, 2,8 млн. рубльдің көдээ ажылагый продуктулары белеткеттинген. Ниитизи-биле 10 млн. рубльдің орулгазы алынган.

Садыгның культуразын бедидер, бараан саарылгазының планыг онаалдаларын күүседир талазы-биле Каа-Хем, Таңды болгаш Бин-Хем райполарының, Балгазын, Өөк сельполарының коллективтериниң эки ажылдап турарын ол демдеглээн. Ынчалзажок тус-тус районнарда партия болгаш совет органнарының садыг ажылдакчыларының амыдырал-чурталгазынче чогуур кичээнгей салбайн турарындан садыг ажылдакчыларының ажылдан үнер-кирер чоруу хөй бооп турарын ол демдеглээн. Ниитиниң өнүзүн самчыгдап төтчеглээр чоруктар-биле демисел ам-даа кошкак. Ылаңгыя «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» болгаш «Тиилелге» совхозтарда рабкооптарга өре, самчыгдал чылдың бооп турар.

Иштики курлавырларны долу ажыглап тургэш, Тываның кооператорлары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын ол пленумга айыткаан.

Өвүр райкүүскомнуң даргазы **С. М. Байыр-оол** бодунуң саналынга районнуң ажылчы чоннарының материалдыг болгаш культурлыг амыдыралының деңнелинің чыл келген тудум улам экижип орарын тодаргай чижектерге чугаалаан. Ылаңгыя район төвүнүң чурттакчыларының бажыңнарынга газ плиталарын хөйү-биле тургузуп эгелээнин таарымчалыг болуп турар. Районнуң амыдырал хандырылга черлериниң коллективтериниң ажылынга доктаагаш, С. М. Байыр-оол район төвүнүң суг болгаш электри энергиязы-биле хандырылгазын экижидерин хамаарышкан организациялардан негээн.

Республиканың чурталга-коммунал ажыл-агыының министри **В. М. Еремеев** Саян ыңдыдан келген күүтүг энергияның Тываның ажылчы чоннарының амыдырал-чурталгазын экижидериниге кайгамчык улуг рольду ойнаар. Идик септээринге хөм, бажыңның нарын эт-херектелдерин септээринге артык кезектер болгаш черле хөй чүзүн удазыннар, янзы-бүрү өңнүг алгы моюндуруктар, улустуң сагыжынга тааржыр пөс-таавы ам-даа чедишпес. Коммунал амыдырал хандырылганы болгаш садыг-наймааны экижидери ол черлериң ажылдакчыларындан, шугумчүлээш, хандырылга черлериниң бедик мергежилдиг ажылчыннарын, тускай эртемниглерни белеткээр өөредилге черин республиканга организастаарының чугулазын саналдаан.

— Амгы үеде Кызыл хоорай болгаш бүүгү районнарның төптери эки дериг-херектелдериг чунар-бажыңнар болгаш хеп чуур комплекстер-биле бүрүн хандыртынган. Хеп чуур черлерде бедик бүдүрүкчүлүг механизмнер долу күчүзү-биле ажыглаттынмайн турар. Ындыг турбүүже чамдык бүдүрүлге черлери хеп чуур үүрмек черлерин ам-даа хагбаанар. Бо ажылды төпчүдер болза, бүдүрүлге коллективтериниң артык чарыгдалдары эвээжээр —деп ол чугаалаан.

Садыг министри **Х. Д. Салчак** бодунуң саналынга чоннуң садыг хандырылгазын экижидериниң перспективтиг айтырыгларынга доктааган. Сөөлгү чылдарда чурталга шелүн калбартыр сорулга-биле хөй каът даш бажыңнарның адаккы кадынга улуг эвес хемчээлдиг магазиннерни тургузарын төлевилеп турар апарган. Ындыг практиканың садыгның культуразын бедидеринге болгаш садып алыкчыларны дүрген хандырарынга саат ужураштырып турарын ол шугумчүлээн. Улуг эвес хемчээлдиг ол өрээлдерге дериг-херектелдер тургустунмас, садып алыкчылар бараанны боттары шилип алыр дээш хевирлиг депшилгелиг аргаларны организастаары берге бооп турар. Ынчангаш Кызылга болгаш районнарга комплекстиг садыг төптерин тударының аргаларын өөренип көөрүн ол саналдаан.

Партия болгаш совет органнарының талазындан чоннуң амыдырал болгаш садыг хандырылгазынче чогуур кичээнгейни салып турар черлерде бо ажылдың бедик деңнелде турарын ол Ак-Довурактың чижээнге чугаалаан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың администрациязы болгаш тудуг эргелелиниң парткому аныяк хоорайның ажылчы чоннарының садыг хандырылгазынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Оон түңнелинде садыг болгаш чемненилге черлериниң четкизиниң талазы-биле ак-довуракчыларның көргүзүү чурттың улуг хоорайларының көргүзүүнге деңнежип турар. Садыг ажылдакчыларының амыдырал-чурталгазыче кичээнгей салыр дугайында өске эштериң саналын ол деткээн. Садыг ажылындан үнген кижилериниң 80 ажыг хуузу чурттаар-чер чогундан азы урулгарын ясли-садка тургузуп албаанындан ажылын катганын хыналда илереткен деп ол медеглээн.

Пленумга СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары **С. К. Орус-оол**, - Кызыл хооркүүскомнуң даргазының оралакчызы **В. А. Парунин** санал бергеннер.

Илеткелчи В. И. Попов түңнел сөзүнге чамдык саналдарга хамаарыштыр тайылбырны кылган. Чамдык районнарга, ажыл-агыйларга туйбу будүрүлгезин организастаар дугайында айтыыглар тургустунуп турар. Чер-черге ындыг үүрмек бүдүрүлгелерни тургузары карылгалыг болур. Келир беш чылдың эгезинде Элегес-Аксының туйбу заводу ажыглалга кирер. Амгы үеде бисте бүдүрүп турар бүүгү туйбулардан ийи катап хөй туйбуну ол бүдүрер күчүлүг. Ынчан ол тудуг материалынга бистің негеллевис бүрүн хандырыгнар. Красноярскиден келген улуг күштүг энергияны Өвүр районга чедиреринің айтырыы шиитпирлеттинген. Ынчангаш ол электроэнергияны чурттакчылыг суур, ылаңгыя малчыннар кыштаглары бүрүзүнге чедиреринче кичээнгей салырын ол онзалап айыткан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле делгереңгей доктаалды пленум хүлээп алган.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ, ТАРЫЛГА ЭЭЛЧЕШТИРИЛГЕЗИ

Чөөн-Хемчик районунуң «Искра» колхозунда Монгуш Хорлуг-ооларга удурткан № 2 бригаданың механизаторлары тодарадыкчы чылдың часкы хову ажылдарынга идепкейлиг киржип, эки ажылданнар. Олар 900 гектар черге тараа культураларын чаштырган, 1070 гектар шөлге арбайны, суланы тарып доосканн.

Амгы үеде олар 500 гектарга кукурузаны олуртур деп турар. Ону тарыыр черни бүрүн белеткеп алган. Бригаданың ол бүүгү ажылдарын углап, башкарарынга бригадир, район Совединиң депутады Монгуш Хорлуг-ооллуң киирген үлүү улуг. Ол боду дуржулгалыг механизатор. Ынчангаш аныяк ооларга арга-сүмезин берип, оларга үргүлүү дузалажып турар. Ындыг болурун өске эштериниң бо-ла негей бээр.

ЧУРУКТА: бригадир Монгуш Хорлуг-оол.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынга чер ажылын бүүгү талалыг химижидери, хамыктың муруунда, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни база өске-даа химиктиг үүлдерни практикага бүүгү талалыг ажыглаары кол черни ээлеп турар.

Минералдыг чемишчидилгелерни бистің республикавыс чылдың-на хөйү-биле ап турар. Ынчалза-даа хөрзүнүү химижидериниң деннели куду болуп артпышаан. Оон кадында республиканың дыка хөй колхоз, совхозтарында минералдыг чемишчидилгелериниң үчёду багай тургустунган. Минералдыг чемишчидилгелерни транспорт-биле сөөртүп, азы ону кадагалап турда ажыл-агыйларга болу бээр чидириглерни санга албайн, а хөй таварылгада үндүр бижип каалтар үүлдер бар. Чамдык ажыл-агыйларда минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының тускай ному ам-даа чок. Минералдыг чемишчидилгелерни чыл бүрүде хөйү-биле ап турар болза-даа, ону ажыглаарын чурумчударын болгаш чамдык организастыг хемчеглерни ап чорударын колхоз, совхозтарның тускай эртемниглериниң талазындан четпес кылып турарын ол бүүгү үүлдер херечилел турар.

Чоокку келир үеде бистің республиканың ажыл-агыйлары аңгы-аңгы культураларны чемишчидериниң бүүгү кол-кол культураларга чемишчидилгени хөйү-биле системалыг ажыглаарының аргазынче, тодаргайлап чугаалааргa, тарылга ээлчештирилгезинче чемишчидилгениң системазынче шилчий бээр. Ол арга көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн өстүрери-биле чергелештир, хөрзүнүүн үнүш-дүжүткүрүн бедидер арганы хандырар.

Минералдыг чемишчидилгелерниң курлавырын чөп ажыглаарының чугула негелдези болза, тарылга ээлчештирилгезиниң системазын, хөрзүнүүн агротехниктиг байдалдарын барымдаалап, көдээ ажыл-агый культураларын шилип алыры, ажыл-агый бүрүзүнче тодаргай ажылдап кылган чемишчидилге системазын ажыглаары болур. Чемишчидилгелерни ажыглаарының теориязы болгаш практиказы доктаамал сайзыраңгайжыттынган турар ужурлуг.

Тарылга ээлчештирилгезинге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелериниң ажыктыының дугайын Дуржулга станциязының сан-чурагайларындан көрүп болур.

Тарылга ээлчештирилгезиниң шөлдеринге чемишчидилгени төгерин ацаа органиктиг чемишчидилгени таарыштыр төгериндeн эгелээри эргежок чугула.

Тарылга ээлчештирилгезинче чемишчидилгени таарыштыр төөри янзы-бүрү бооп болур. Шөлге чемишчидилгени төккен чылында болгаш ол ышкаш дараазында чылдарда ук чемишчидилгениң салдары кандыг болурун барымдаалап, бирги ээлчегде тарылга ээлчештирилгезиниң кол-кол культураларын чемишчидилге-биле хандырган турар ужурлуг. Чаңгыс ол-ла тарылга ээлчештирилгезиниң хемчээлинге, чаңгыс аай хөрзүнклиматтыг байдалдарга, чаңгыс ол-ла культура тарылга ээлчештирилгезинде бодунуң ээлеп турар чериндeн хамаарыштыр чемишчидилгени янзы-бүрү составтыг, янзы-бүрү хемчээлдиг кылдыр алган турар ужурлуг.

Чижээ, алды шөлдүг тарылга ээлчештирилгезинге (куруктурулга, кызыл-тас, кызыл-тас, кукуруза, кызыл-тас, сула) эрте чажар кызыл-тас үш шөлдү ээлээн турар. Бирги шөлге ону куруктурган черге тарыыр, ийиги болгаш дөрткү шөлге ону — тараа база одуруглар аразы болбаазырадыр культураларның, тодаргайлаарга, кызыл-тастың болгаш кукурузаның аңгызынга тарыыр. Кызыл-тасты куруктурган черге тарыырда, ону колдуунда гектарга 40—60 кг онаажыр кылдыр фосфорлуг чемишчидилге-биле чемгерер.

Өл-шыгы эки 1969 чылда гектарга 60 кг фосфор төгерге, кызыл-тас бир га шөлдeн 4,1 центнер немелде дүжүттү берген. Куруктурган шөлге чемишчидилге төкпээнде бир гадан кызыл-тас 15,8 центнер дүжүт берген. Куруктурган черге эрте чажар кызыл-тасты чажып каарга, ол азотбиле хандыртыча бээр болгаш, азоттуг чемишчидилгени шоолуг негевес.

Эрте чажар кызыл-тасты оон бодунуң аңгызынга тарыырга, азоттуг болгаш азот-фосфорлуг чемишчидилгелерни ажыглааанда эки түңнелди берип турар. Үш чыл дургузунда кызыл-тастың немелде дүжүдү га бүрүзүнге 30 кг азотту төгерге 1,8—2,3 центнер, а 60 кг азотту болгаш 30 кг фосфорну төгерге 2,3 центнер болган. Ынчаарга өл-шыгы эки чылын (1971 чыл) төгерге дүжүттүүн немелдези 5,9 центнер четкен. Чемишчидилге чокта гектардан 17,7 центнер дүжүт алдынган.

Одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар тараан черге чемишчидилгелер төгерге, эң-не ажыктыг болуп турар. Силостаан кукуруза шөлүүге тараан кызыл-тас өске тараалар аңгызынга ышкаш, азотту болгаш фосфорну хереглей бээр. 30 кг азот, 20 кг фосфор төккен черден үш чылда ортумак немелде бир гектарга онаштыр 5,0 болгаш 5,9 центнер болган. Үнүштүн өзүп үнеринге эң-не таарымчалыг болган 1972 чылда, азот-фосфорлуг чемишчидилгелерни төккенинден кызыл-тастың немелде дүжүдү бир гектардан 9,0 центнерге деңнешкен.

Тарылга ээлчештирилгезинде кукурузага органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгерге, эки түңнелдерни берип турар. Үш чыл дургузунда азоттуг, фосфорлуг, калийлиг чемишчидилгелерни ажыглаанындан кукурузаның ногаан массазының бир гектарга онаштыр немелдези 83,5 центнер болган. А кукурузаның ногаан массазының эң-не хөй немелде дүжүдү кажан бир гектарга 15 тонна өдекти 60 кг азот, 15 кг калий-биле холуй төгерге алдынган.

Мал чеми культура—суланы үүгле одуруглай суперфосфат-биле чемишчидип болур. Ынчалзадаа часкы чер болбаазырадыышкынының азы үлдурединшкиниң үезинде 50 кг азотту холуй төгери күзенчиг. Ийи чыл дургузунда ынчаар чемишчиткен шөл суланың бир гектардан 3,7—3,8 центнер немелде дүжүдүн бээр аргалыг болган. Чемишчидилге чокта суланың бир гектардан дүжүдү 13,3 центнерге деңнешкен.

Ажыл-агыйларда чемишчидилге сөөртүп төгер машиналар бар болза, чемишчидилгелерниң төкпевилеттинген системазын шын болгаш чогуур үезинде боттандырып болур. Техника чедишпес болза, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге чогуур үезинде чедирерин хандырар арга чок.

Е. БАЛДАНОВА.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының агрохимия килдизиниң эргелекчизи.

Бистиң кандидаттарывыс

ЧОННУҢ ИДЕГЕЛИ

Чайын Кызыл чараш-да апаар. Кудумчулар чиңгир ногаан көстүр. Тарымал ыяштарның салбакталган будуктары, частып үнген бүрүлери салгынсырын аайы-биле чайганын тургулаар. Хүнче көрүп саглаңнашкан өң-баазын чечектер кайгамчык чараш. Тротуарлап кылаштаан кижи оларже ыяап көрүүр. Доктаай дүшкеш, оларны магадап, чарашсынгаш эртер. Чайның каас-шиник шимелдезинің аразында дөрт-беш каът чурттларга бажыңнары база онзагай көстүп тургулаар. Оларның кылаң чырык соңгаларынга хүнүң алдын-сарыг херелдери чайынналыр.

Мария Васильевна ынак хоорайын магадап көрүп, ажылынче базып орган. Ол баштай Кызылга кээрге, хоорай мындыг турбаан. Дөрт-беш каът чурттарга бажыңнары чаа-ла туттунуп эгелеп турган. Оон бээр ам чээрби чыл эрткен. Кызыл ам шуут таныттынмас болган. Оон чаарттынып, сайырап турары ол хире. Хоочун штукатур-маляр хоорайның чаагайжып туттунарынга бодунуң биче эвес үлүг-хуузун киирген. Оон уран-шевер, ажылчын холдары та чеже чурттарга бажыңнарын, уруглар ясли-садтарын шеверлеп кылган чүве. Ону санаар болза хөй-ле.

Биче сеткилдиг ажыл-ишчи кижи ол дугайын бодавайн чораан. Оон сеткил-сагыжында өске болал хайыккан. Ол бодунун удуртуп, баштап турар аныяк маляр уругларының дугайында бодап чораан.

Мария Васильевна ат-сураглыг, мурнакчы ажылдыг бригадазын өске кижиге хүлээдип берипкен. Ынчангаш бодунуң күзели-биле комсомолчу-аныяктарның чаа тургустунган малярлар бригадазын хүлээп алган. Бригадада шупту аныяк уруглар. Олар Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, ажылдап келгеннер.

Бир ай эрткен. Бригаданың күш-ажылчы көргүзүү чер албаан. План күүсеттинмээн. Кым буруулугул? Бригада-ла болгай. Маляр уруглар эки ажылдап шыдавайн барганнардыр. Хөй-ле янзы чылдагааннар турган. Чаа-ла күш-ажылчы базымын эгелээн уругларга берге болбас аргажок. Олар ам-даа мергеживаан, күш-ажылчы дадыгыышкыны көзүлдүр-ле четпес. Бригадир ол бүгүнү кымдан артык билип турган. Ынчалзажок айтырыгның өске талазы база бар. Чүл ол? Күш-ажылчы бижыг сагылга-чурум-на болгай.

Маляр уругларның хөй кезии шыдаар-ла шаа-биле кызымак ажылдап турган. Ындыг-даа болза оларның аразында өөрүнге чүүктешки болуп турарлар база бар. Оларда чаң-на бар. Олар ажылдан үргүлчү озалдап келгеннер. Харын-даа чамдык хүннерде ажылга шуут келбейн баргылаар. Ындыг болурга, бригада кайын орта ажылдап шыдаарыл.

Люба Оюн биле Галя Күвээзин ажылга озалдап келген. Бир шак ажыг озалдаанар.

— Чүге озалдадыңар, уруглар?—деп, бригадир айтырган.

Ооң үнү оожум болгаш чымчак дыңналган.

Люба бригадириче кылчаш кылдыр көргеш:

— Эрттир удуп калдым — дээн.

Уруглар чүгле каттыржып хаан.

— Мен көдээ үнер эжим үдеп чордум — деп, Галя чугаалаан.— Харын-даа ол хевээр келбейн бар частым.

Хоочун маляр бажын чайгаан. Оон уругларны топтап көрүп тура, чугаалаан:

— Мынчаар ажылдаар болзувусса, чүнү-даа кылып шыдавас бис, уруглар. Бир чамдык кижилер шыдаар шаа-биле кызып турар, а өске кижилер эки туразы четсе ажылдаар, хөңүү чок, ажыл шагы үзүп, туразы-биле кылаштап чоруур ышкажыл. Ындыг бе?..

Бир кезек кым-даа ыыттаваан. Оон Валя Полижаева боостаазын алгыдып чоруй чугаалап үнген:

— Ажылдан озалдаптарга, канчап баарыл? Чылдагаанныг-даа кижи турар-ла ыйнаан.

— Шынап-ла харын— деп, база бир уруг аңаа улашкан.

Уруглар база катап ыытташпайн баргылаан. Кезек-кезек болгаш-ла ажылдап турган бригадириңиң арныче бүдүү көрүп каап тургулаан.

— Аргажок, херек болза, айтырып алыр болгай. Чүве ужур-чурумнуг — дээш, бригадир ыыттавайн барган.

«Ам кым чүнү чугаалаар ирги?»—дээн бодалы-биле Мария Васильевна чүве чугаалавайн манагзынган. Уруглар суг пактап алган чүве-биле дөмей.

— Чудуруулар чудук алдынче супкан эвес силер, кызып ажылдаңар, уруглар— деп, бригадир негелделиг чугаалаан.— Училище силерни штукатур-малярның нарын мергежилинге өөредип каандыр. Ынчангаш харыысалганы бедидер херек.

Бирээзи өскезинге дөмей эвес хүннер эртип турган. Дуржулгалыг бригадир уруглары ажыл-ишке шуудадып алыр дээш, бодунуң арга-сүмезин шыдаар-ла шаа-биле айтып берип келген. Ынчалзажок бригаданың мурнунга бергелер удаа-дараа таваржып тургулаан. Чамдык хүннерде дозу, будук-даа чедишпейн баргылаар. Ол база ажылга шаптыктыр.

Ийи ай эрткен. Бригада амдаа кудурутавышаан хевээр. Чылдагааны билдингир. Ажыл хүнү хөй үстүнген. Ам-на маляр уруглар дүвүрел үнген. Комсомол бөлүүнүң хуралы база болган. Комсомолчулар ынчан шыңгыы шүүмүүлешкен.

Мария Васильевна ынчан комсомолчуларның саналдарын кичээнгейлиг дыңнап оргаш, түңнеп чугаалаан.

— Силериң хөй кезиңер кызып турар-дыр. Эки ажылдап турар улусту мактаар херек. Ажыл шагы үскен, чалгаа-шүшпей болган өөрүңнерин ылап-ла шүүмүүледи-цер. Комсомолчулар ындыг болур ужуруг. Бо хурал силериң шуптуңарга өөредилгелиг болуп артар боор. Моон соңгаар шуптуңар кызып ажылдаарын чугаалап турдуңар. Мен силерге бүзүрээр мен...

Комсомолчу - аныяктарның бо малярлар бригадазы дораан-на эки ажылдыг болу бербээн. Ол элээн үеде кудуруктап келген. Ынчалза-даа ажыл шагы үзер чорук көзүлдүр-ле эвээжээн. Маляр уруглар чылдагаан чок черге ажылдан озалдаан эжиниң кырынга-ла баар апарган.

Кызылдың № 48 тудуг эргелениң парткому, комсомол комитеди комсомолчу-аныяктарның малярлар бригадазынга доктаамал дузалажып турган. Ынчангаш бригаданың ажылы чоорту эвээн. Ам ол бригада чүгле хоорайда эвес, а харын-даа республикада мурнакчы комсомолчу-аныяктар бригадаларының санында кирген.

Чаа-ла училище дооскаш, амыдыралга бир дугаар күш-ажылчы базымнарын кылып эгелээн маляр уругларны кижизидериңе, оларны ажылышке өөредиринге Мария Васильевна Сафронова бодунуң билиин, күжүн черле харамнанмаан. Ам ооң удуртканы бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик аттыг.

Баштайгы үеде күш-ажылчы сагылга-чуруму кошкак турган маляр уруглар ам коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары апаргылаан. Аныяк кижилерге бүзүрел деп чүве ол.

— Мария Васильевна бисти күш-ажылга өөредип каан. Ажылчын кижилерниң кылган ижин, амыдыралды канчаар үнелеп билирин оон өөренип алган бис. Ынчангаш бис улуг үбавыска, бригадириске чүүрээвистиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередип чоруур бис—деп, бригаданың комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Вера Араптан бүгү өөрүнүң мурнундан биске чугаалап турган.

Мария Васильевна амыдыралдан чиик орукту черле дилевейн чораан. Ооң ачазы Василий Николаевич Медведев фронтудан чанып келбейн барган. Ынчангаш ол дайын сөөлүнде чылдарның кадыг-бергезин база көрген. Надежда Васильевна уруун ажыл-ишчи мөзү-шынарлыг кылдыр кижизидип өстүрген. «Кажан-даа ажылдың кадыындан кортпа, чиик ажыл сүрбе, кызым»—деп, ол уруунга чагып, чугаалап чораан.

Мария Васильевна Сафроновануң удуртканы бригадазын, ооң бодун билбес кижи Кызылда ховар боор. Комсомолчу-аныяктарның коммунистиг күш-ажыл бригадазы чаагай ажыл-хереэ-биле сурагжып турар.

Төрээн чурт эрес-шудургу кызының могаг-шылаг билбес күш-ажылын бедин-биле үнелээн. Мария Васильевнаның хөрээнде Ленинчи юбилей медаль, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени чайнап чоруур. Ол хире бедик шаңналдарга Тыва АССР-ның алдарлыг тудугжузу улам сорук кирген ажылдап турар.

Ам хоочун маляриың удуртканы бригадазы Кызылдың № 48 тудуг эргелениң 140 уруглар турар ясли-садын ажыглалга киирер дээш ажылдап турар.

Ажыл шагы төнеринче чоок-шулап бар чыткан. Дуржулгалыг малярның бригадазы шалыпкын ажылдавышаан. Люда Шагарова биле Люба Дворовенко соңга рамаларын дозулап доозуңкан.

— Көрүңерем, Мария Васильевна — деп, Люба чугаалаан.— Дыка-ла чараш ясли болур-дур аа?

— Соңгаларның делгем, чырыын көрбес силер бе—деп, Люда эжинге улашкан.

— Силериң кызымак күш-ажылыңарның түңнели ол ышкажыл, уруглар — деп, бригадир база өөрүп чугаалаан.— Ада-иелер, бичин чаштар силерге чугаажок өөрүп четтиргенин чугаалаар болгай.

Мария Васильевна Сафронована шынап-ла чонуунга хүндүткелдиг кижи. Ол шалыпчы күш-ажылы-биле сураглыг. Ынчангаш чон бодунуң төлептиг кызынга улуг идегелди көргүзүп, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутадының кандидадынга депшидип турар. Ол аңаа чоргаарланып турар бис.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. В. Сафронова.

ЧУРУМАЛ

АЖЫЛЫН ТҮҢНЭЭН

Таңды районуң «Тиилелге» совхозунуң № 2 салбырының партия эге организациязының ажык хуралы болган. Аңаа малчыннарның ажылының дугайында салбыр эргелекчизи В. Белекейниң информациязын дыңнаан.

№ 2 хойжу бригадада Ооржак Санчыт 101, Ооржак Балдыш-оол 100, Куулар Дажы 97 хураганны үс хойдан-на камгалап ап, онча-менди дөруктуруп турарлар. Ындыг эки көргүзүглерни өске-даа хойжулар чедип алгылаан. Ынчангаш ол бригада нинтизи-биле 100 хойдан-на 86 хураганны камгалап ап, планын күүсеткен.

А № 1 хойжу бригаданың малчыннарының хөй кезии аазаан сөзүн күүсетпээн. Чүгле хойжу Ондар Дажы-Серен 100 хойдан-на 96, а мен 100 хойдан-на 120 хураганны менди алдывыс.

Салбыр эргелекчизи эң куду көргүзүглүг болган хойжуларны адаан. Оларның чижээнге Оюн Дажый-оол, Ондар Байырты-Белек хамааржыр. Олар үс хойдан-на чүгле 52-61 хураганнарны ап, багай ажылдаанар.

Хуралга чыылган хойжулар, тускай эртемниглер хой ажылында четпестерни шыңгыы шүүмүүлеп, моон соңгааргы сорулгаларны чугаалаанар.

Салбырның хойжулары кыргылданы кыска хуусаада эрттиреринге идепкейлиг киржип, организастыг чоруун көргүзерин дугурушкан.

Б. ОНДАР,
хойжу.

ЧИДИРИГНИ БОЛДУРБАС

Делгем шөлдерде тараан тараалар ногаарарып эгелээн, ооң-биле кады Тамбов областың чер ажылдыглары ажаап алышкынны чорударынга белеткелди шапкын чорудуп турар. Комбайнларны тараа төгүлбес кылдыр септеп алырынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Оон ачызында бир гектардан-на ийи центнер чедир дүжүтту кампап ап болур.

Моон мурнунда ындыг септелгени бөдүүн арга-биле кылып турган болза ам ындыг эвес. Кирсанов районда «Сельхозтехника» каттыжышкыны агрегаттарны ынчаар септээриниң тускай аргазын тыпкан. СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1974 чылдың дүжүт ажаап алышкынын болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга харыы кылдыр кирсановчулар ажаап алышкынның эгелээринге чедир 1200 комплект кезектерни белеткеп үндүрер. Тараа ажаалдазының бүдүүзүнде областың бүгү комбайнарын тараа төгүлбес кылдыр септээн турар.

ТАМБОВ.
(СЭТА-ның корр).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединин делегациязы АКШ-та

ВАШИНГТОН (СЭТА). Аңаа ССРЭ-ниң Дээди Совединин төлээлериниң парлалга конференциязы болган. Аңаа төлээлериниң баштыңы, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Националдар Совединин даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев сөс ап, чүве чугаалааш, Совет Эвилелинин Тайбың политиказын тодаргайы-биле тайылбырлап, улустар аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылгаже чүткүлду демдеглээн. Б. Н. Пономарев Вашингтонга болган беседаларның дугайын чугаалааш, олар ажыы-биле, эки тура-соруктуг байдалга боop эрткенин демдеглээн.

Совет парламентилер ССРЭ-ниң Дээди Совединин өмүнээзинден Совет Эвилелинче харыы аян-чорук кылыр төлээлерни чорударын конгрессие дамчыткан.

Ооң соонда Б. Н. Пономарев болгаш совет төлээлер корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылааннар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезинге ССРЭ-ниң Дээди Совединин төлээлеринге алдар болдурган хүлээп алыышкын болган.

Хүлээп алыышкынга совет төлээлер баштыңы Б. Н. Пономарев, төлээлер кежигүннери, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, америк таладан — конгресстиң төлээлекчилер палатазының спикери К. Альберт сенатта республиканчылар баштыңы Х. Скотт, сенаторлар Д. Спаркмэн, Ч. Перси, Г. Хэмфри болгаш өскелер-даа барган.

К. Альберт совет төлээлерге чүве чугаалааш, Совет Эвилели улуг болгаш күчүлүг күрүне болурун демдеглээн. Ийи чурт аразында чугаалажыышкыннар үезиниң эгелээнин айытыаш, совет төлээлериниң Каттышкан Штаттарга аян-чоруу чугула ужур-дузалыг болурун чугаалаан.

Б. Н. Пономарев ССРЭ-ниң Дээди Совединин төлээлериниң баштайгы аян-чоруу ийи чурттуң парламентилериниң аразынга үргүлчүүнүң харылзаазынга орукту ажытканын демдеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединин Б. Н. Пономаревка баштаткан төлээлери май 24-те Вашингтондан Сан-Францискоже ужудуп чорупкан.

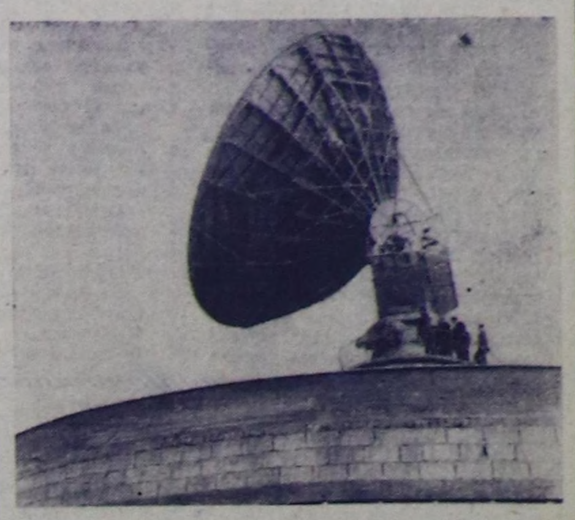

Прага чоогунда ырак космос харылзаазының чер кырындан дамчыдылга кылып дуржулга станциязы ажыглалда киирип, ажылдап эгелээн. Ону ССРЭ-ниң дузазы-биле тудуп тургускан. Ооң дузазы-биле Чехословакия Моол болгаш Куба дээн ышкаш ЧССР-ден дыка ыракта чурттар-биле харылзаазын чүгле «узадыр аргалыг» эвес, харын-даа ооң шынарын дыка экижидер.

ЧУРУКТА: чаа станцияның антенназы.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Ээлчеглиг чугаалажыышкын

БОННА. (СЭТА). ГДР биле ГФР-ниң аразынга эрге айтырыгларының талазы-биле ээлчеглиг чугаалажыышкынар Боннга болган. Чугаалажыышкыннарга ГДР-ниң юстиция министерствозунуң статс-секретары Г. Ранке биле ГФР-ниң юстиция министерствозунуң статс-секретары Г. Эркель киришкен.

АК БАЖЫҢГА ужуражыышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон сенаттың сан комиссиязының даргазы Р. Лонг-биле болгаш ол комиссияда республиканчыларның улуг төлээлекчизи У. Беннет-биле ужурашкан. Сенаттың сан комиссиязы Совет Эвилели-биле садыглажырынга эң таарымчалыг байдалды тургузуп бээр дугайында чазактың саналы-биле катай садыг чүрүмүн чаартыр дугайында хоойлу төлевилелин чугаалажып турар.

Ак бажыннын төлээлекчизинин медеглээнин ёзугаар алырга, «ол хоойлу төлевилелин чугаалажырын сан комиссиязының болдунар-ла дүргени-биле доозарын болгаш ону сенатка чугаалажып көөр кылдыр киирерин чазак күзеп турар» деп, президент демдеглээн.

ВЕНЕСУЭЛАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАРАКАС. (СЭТА). Ам америк монополияларның холгаарлалында турар металлургия үлетпүрүн Венесуэланың чазаа бүрүнү-биле боду контрольдаар кылдыр алыр. Кара металлургиянын чоокта чаа тургустунган национал чөвүлелиниң кежигүннериниң даңгырак хүлээп ап тура, Венесуэланың президентизи Карлос Андрес Перес ынча деп медеглээн. Ам металлургия үлетпүрүнүң бүдүрүлге чердерин национализастаар дугайында хоойлу төлевилелин парламентиде чугаалажып турар деп ол дыңнаткан.

В. ЖИСКАР д"ЭСТЕННИ ПРЕЗИДЕНТ КЫЛДЫР ЧАРЛААН

ПАРИЖ. (СЭТА). Май 24-те Конституция Чөвүлели Валери Жискар д"Эстенни Франция Республиканың президентизи кылдыр албан ужурунда чарлаан.

Францияга май 19-та болган президент сонгулдазының сеелгү түннелдерин дыңнаткаш, Чөвүлелдиң даргазы Р. Фрэ, бодунуң чугаазында В. Жискар д"Эстенниң 13.396.203 бадылаашкынны алгаш, хөй кезиин чайып алганын айыткан.

Чеен күштерниң каттышкаш, депшиткен кандидады Ф. Миттеран дээш 12.971.604 кижи бадылаан.

Охираның АКШ-ка чорааныга хамаарыштыр

ТОКИО. (СЭТА). Японияның даштыкы херектер министри М. Охира АКШ-ка чорааш Токиоже чаңа берген. Вашингтонга АКШ-тың күрүне ажылдакчылары-биле ол чугаалажыышкыннар эрттирген. Аңаа япон-америк харылзаалар айтырыгларын, Азияда байдалды болгаш делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан. Ийи чурттуң аразында харылзааларның байдалынга сеткил ханганын М. Охира чаңа бергеш эрттирген парлалга конференциязынга илергейлээн.

АКШ-ка болган чугаалажыышкыннарга ийи чурттуң аразында экономика харылзааларының айтырыгларын барык чугаалашпаан деп, аян-чорукту тайылбырлааш, япон парлалга санап турар. Ол харылзааларның айтырыгларын сөөлгү чылдарда садыг дайыны дижир апарган. Оларның чидиглегени ындыг. Солунарның айтып турарын ёзугаар алырга, АКШ Японияданбарааннар садып алырын кызыргаш, «үнген хүн» чуртунга бодунун барааннарын, капиталын сайгарар орукту улам калбаа-биле ажыдып алыксап турар. Ол талазы-биле ук харылзааларның дүшкүүрлүг апарганының кол чылдагааны ындыг болган.

ВИСБАДЕНДЕ ФЕСТИВАЛЬ

БОННА. СЭТА-ның корр. И. МАСЛОВ дамчыткан: делегейниң театр болгаш балет уран чүүлүнүң чаңчыл апарган май фестивалы Висбаденге май 1-де ажыттынгаш эртип турар. Ук фестиваль ГФР-ниң культура амыдыралынга демдеглелдиг болуушкун болу берген. Бо чылын аңаа Болгария, Венгрия, Австрия, Англия, Франция, ГФР-биле катай 12 чурттан барган ыраажылар болгаш танцычылар киржип турар. Совет Эвилелин ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. А. Милашкина, РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. П. Богачева, РСФСР-ниң улустуң артизи В. А. Атлантов болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Ф. Киняев төлээлекчилеп турар.

«Совет ыраажылар ыраажы бедик мергежилдиин көргүскен»—деп, «Зюддойче юайтунг» солун бижээн.

«Ол фестивальды «Чөвүн чүкче соңга» деп бүрүн бүзүреллдиг чугаалап болур. Улустар аразында харылзаа, найыралды ханыладырынга ол дуза чедирип турар. Совет ыраажылар биле танцычы коллективтерниң киржилгезин онзалап демдеглексээр-дир мен. Оларже чон болгаш музыка критиказы кол кичээңгейни салып турар»—деп, Висбаденниң балет театрының директору Р. Антуан СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Амгы фестивальдың программазында Совет Эвилелинден барган уран чүүл мастерлериниң тускай концерттин киирген. Олар орус, совет композиторларның чогааткан операларының ырларын күүседир деп, Р. Антуан демдеглээн.

Фестиваль июнь эгезинде доостур.

КАМБОДЖА. Национал хосталганың улусчу чепсектиг күштери пномпеньчи эргечагырганың аг-шериглериңе удур шаап халдаашкынларны улам чедиишкиниг чорудуп турар. Пномпеньден ырак эвеске турган дайзынның элээн каш камгалалдыг черлери буурап дүшкен. Шаанда хаанның өргээзи турган Удонг хоорай патриоттарның холунда кирген.

Патриоттарның политиктиг салдар-хамаарылгазы өзүп турар. Оларның демиселин чоннуң эң-ие калбак кезектери деткип турар болгаш хосталга шерииниң одуруунче чаа-чаа бөлүктер улам хөй-биле каттыжып кирип турар.

ЧУРУКТА: патриоттуг күштерниң кезектериниң митингизи.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

СЭТА-НЫҢ ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕРИНДЕН

● **БОННА.** ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыының министри Е. Е. Алексеевский биле ГФР-ниң аъш-чем, көдээ ажыл-агый болгаш ыяш ажылының министри И. Эртльдиң ужуражыышкыны аңаа болган. Ол ужуражыышкын үезинде И. Эртль ийи чурт аразынга эртем-техниктиг дуржулга солчурунуң чугула ужур-дузазын демдеглээн деп дыңнадыгла чугаалап турар.

● **ПАРИЖ.** Францияның профэвилелдеринде эң улуг каттыжыышкын болур Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының хүрээлеңинге 1974 чылдың эгезинден бээр 183.000 кижи кирген.

● **СОФИЯ.** Бешки национал театр көрүлдезинин түннел кезээ аңаа Л. Стрелковтуң «Шыныг чорукче орук» деп шинзи-биле эгелээн. Ону чурттуң И. Вазов аттыг эң хоочун драма коллективи белеткеп тургускан.

● **ДАМАСК.** Чер суггарары сирия тараачыларга шагшаандан тура-ла берге айтырыг боop келген. Сирия Араб Республиканың чазаа ол чугула айтырыгны сөөлгү чылдарда шыңгызы-биле көрүп келген. Ынчангаш Евфраттың гидроэнергия тудуу доостуру биле-ле ол айтырыгның кезик-чамдыызы шинтпирлеттинер.

Оон-биле чергелештир улуг биче дыка хөй суг моондактарын тударын база планнап турар. Евфраттың эң улуг солагай талазы адырының шынаазынга сугларылганы калбартырынче улуг кичээңгейни салып турар.

● **ТОКИО.** «Асахи» солунуң бижип турары-биле алырга, эрткен чылын япон хөрөңгитеннер Мурнуу Африканы дамчыштыр Мурнуу Родезиядан 193 муң тонна хромну сөөртүп алганын КНО-нуң тускай комитеди медеглээн.

● **БОГОТА.** Колумбияның найысылалында Чили улус-биле эп-сеткил каттыштырарының неделязы эртип турар. Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырарының комитеди ол неделяны эрттирип турар болгаш диктаторжу эрге-чагырга 50 муң хире кижини өлүрүп шаажылаанының дугайын медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Бразилияның президентизи Эршесту Гейзел Боливияның Кочабамба хоорайынга кыска хуусаалыг аян-чорук кылып чораан. Ону хоорайның аэропортундан Боливияның президентизи Уго Бансер уткаан.

● **КАИР.** Араб күрүнелериниң кады камгалалының Чөвүлелиниң сессиязы аңаа боop эрткен.

ЕАР-ның Чепсектиг Күштериниң Төп штавының начальниги генерал аль-Гамасиниң медегээни-биле алырга, араб чурттарының шериг талазы-биле ажылын башкарар айтырыгларны Чөвүлелге чугаалашкан.

● **ТАНАНАРИВЕ.** Мадагаскарның ажылчы чоннарының профэвилел федерациязы (ФИСЕМА) пролетаржы интернационализминиң принциптерин быжыы-биле барымдаалап, империализмге удур, мадагаскарның долу хамаарышпас чоруун чедип алыры дээш чайгылыш чокка демисежип турар деп ФИСЕМА-ның даргазы Дезире Раламбутахина медеглээн.

● **ДЕЛИ.** Космос шинчээчилери — индий астрофизиктер онзагай дуржулганы кылып турарлар. Олар чер иштинде 3 муң метр ханы онгарда дуржулга кылып турарлар. Ында тургускан дериг-херекселлер черниң ол хире ханызынче кирип шыдаар космос херелдерин шинчилээр ужуруг.

Ындыг хевирлиг дуржулганы делегейде дөрт-беш-ле хире черде кылып турарын сураглыг индий астрофизик профессор М. Дж. Менон журналистерге чугаалаан.

● **КОЛОМБО.** Совет Эвилели-биле Шри Ланка республиканың аразында кайызынгаа-даа ажыктыг садыг солчулгазы улам калбарып турар. Коломбо портта «Мытищи» деп судно чеде берген. Ол республиканың күрүне корпорацияларынга чугула дыка хөй чүүктү апарган. Ында кан демир, станоктар, тракторларга артык кезектер, чиг хөвен, пестаавы, эм-тан аймаа бар.

● **ДАКАР.** Сенегал найысылалда Совет культура төвүнге улуг орус шүлүкчү А. С. Пушкинин төрүттүнген хүнүнден бээр 175 чылынга тураскаатканы кежээге сургуул аныяктар, студентилер, албан-хаакчылар, ажылчыннар келгеш, Дакарның өөредилге черлеринин сургуулдарының номчаан пушкинчи шүлүктерин улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

● **ФЕРРАРА.** Феррараның университединде «Эртем-техниктиг революция социал деп-шилгеге бараан боop турар» деп, темалыг итали-совет симпозиумну «Италия—ССРЭ» ниитилел организастаан. Итали таладан ында италия университеттер башкылары, сураглыг эртемденнер, хоорайның бүдүрүлге эзлериниң болгаш хөй-ниитизиниң төлээлекчилери киржип турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының оралакчызы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Д. М. Гришиани совет төлээлерни баштап турар.

● **ЛИССАБОН.** Каэтанунуң дүжүттүкен фашистиг чазааның камгалал министри турган Ж. Да Сильва Куньяны болгаш иштики херектер министри турган Морейра Батишти шериг трибуналының судунче киирер дугайын Португалияның чазаа чарлаан.

● **ВЕНА.** Совет Эвилели сөөлгү чылларда 20.000 ажыг фотокамераларны Австрияже чорутткан. Чүгле эрткен чылын 7.000 ажыг фотоаппараттарны саткан.

Австрияда совет дураннарны дыка сонуургаар. Сөөлгү дөрт чылда микроскоптар садары аңаа беш-алды катап көвүдээн. Совет кинопроектор—көргүзүг аппараттарын ында база дыка сонуургаар.

● **БАРЫЫН БЕРЛИН.** Барыын Берлиниң профэвилелдериниң каттыжыышкынынын баштаар чери аңаа чоокта чаа тургускан «Хостуг Германия эвилели» дээр реаксылыг организацияның ажыл-чорудулгазын шинтпирлии-биле буруу шапкан. Ол организация «соок дайынын» болгаш өөжээргек чоруктуң утка-шынарын ёзугаар суртаал ажылын кылып турар болган.

● **РАНГУН.** Бирманың школачыларының чаа өөредилге чылы эгелээн. Чурттуң 20 муң ажыг школаларында 5,5 миллион хире уруглар өөренип киришкеннер. Чылдың-на чаа-чаа школалар немежип турар. Бо чылын чүгле Рангунда бешин 70 чаа эге школа ажыттынган.

● **КАННЫ.** Каннда боop турар делегейниң XXVII кинофестивалынга режиссёр Георгий Данелияның тургусканы «Шуут бойлаан» деп совет фильмин көргүскен. Болгарияның, Венгрияның, Польшаның болгаш Чехословакияның режиссёрларының ажылын критиктер дыка үнелеп көрүп турар.

(СЭТА).

СОЛУННАРЫҢ, ЖУРНАЛДАРЫҢ БАР БЕ?

Эрткен чылдың бо үеэнинг деннелинден 2600 экземпляр хөй солуннар, журналдарны найысылал Кызыл хоорайның номчукчулары чагыдып алган номчуп турарлар. Ниитизи-биле 73160 ажыг экземпляр янзы-бүрү чагыдылгалыг.

Эрткен чагыдылга кампаниязының үеэинде номчукчуларның солуннарга, журналдарга сонуургалдыг, идепкейлиг болганын демеглээри өөрүнчүг. Ынчалза-даа оларның 9 муң хире экземплярын чартык чылда чагытканындан хуусаазы июнь 30-де доостур. Алды ай хуусаага чагыткан чамдык солуннарны, журналдарны адаалынар: «Комсомольская правда» 1533 экземпляр, «Правда» 491, «Советская Россия» 260, «Советская торговля» 258, «Тувинская правда» 2000, «Шын» 200 ажыг дээш оон-даа өске. Ол ышкаш бирги чартык чылда 2800 экземпляр янзы-бүрү журналдарның хуусаазы доостур.

Хоорайның «Союзпечать» болгаш харылзаа ажылдакчылары, парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары номчукчуларның солуннарының, журналдарының хуусаазын узаттырарының хемчеглерин алган. Майның баштайгы чартыында 300 экземпляр төп солуннарны, «Тувинская правда» 225, журналдар 517 экземплярны ийи чартык чылда чагыдып, азы шупту 1075 экземпларның хуусаазын узаткан.

Чагыдылга кампаниязының чоруп турар харысалгалыг амгы үеэинде «Союзпечать» ажылдакчыларынга хоорайның хөй-ниитизи улуг дузаны чедирип турар. Улетпүр бүдүрүлге, албан организация черлеринде партия, комсомол, профсоюзлар организацияларының даалгазы-биле ажылдап турар парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары массаның ортузунга чүгле хуусаазы доостур чагылгалар-биле кызыгаарлаттынмайн номчукчунуң күзээри солуннар, журналдарын чагыдып алырын сүмелеп, шудургу ажылдап турарлар.

Парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары республика эмнелгезинин кезип эмнээр салбырында Ф. И. Устюгова, Чурталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинде Б. П. Стрельникова, туйбу заводунда А. И. Адам, зооветхандырылга черинде Е. Ф. Чистякова, пиво заводунда Т. И. Сильянова, аңныыр ажыл-агый черинде Т. П. Сидельникова, «Көк-Тей» совхозта М. Е. Собенина, пассажирлер АТБ-зинде Б. Л. Кожуховская олар эрткен чагыдылга кампаниязында коллективтеринде парлалга чагыдылгазын нургулайында чыл хуусаага бүрүткеп дужаганнар.

Кызыл хоорхуускомнуң телевидел киллизи, № 7, 13 магазиннернин, республика эмнелгезинин өк, кулак эмнелгезинин болгаш № 10 школаның коллективтеринде номчукчулар чартык чылда хуусаазы төнер чагыдылгаларын улаштыр чагытқылап алган. Бо чаагай херекке парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары Г. С. Красикова, А. И. Мастакова, М. К. Перетяжко, Г. В. Дремова, А. И. Сергеева оларның улуг-хуузу улуг.

Бо хүннерде Чыраныышкын болгаш Юстиция, Садыг министерстволарының, алгы заводунуң, даараныл-та комбинадының, күрүне банкызының, № 6 школаның болгаш республика типографиязының коллективтеринде парлалга чагыдылгазы массалыг чоруп турар.

Чамдык партия организацияларының секретарларының болгаш бүдүрүлге, албан организация черлеринин удуртукчуларының парлалга чагыдылгазынче кичээнгей салбайн турарын демеглээри артык эвес. Чижээ, Кызылда күрүнеин педагогика институдунда 441 экземпляр солуннар, журналдар чартык чыл хуусаада чагыттынган. Ол ышкаш алды ай хуусаада политехникумда 169, кадаа ажыл-агый техникумунда 160, садыг училищезинде 96, медицина училищезинде 191 экземпляр дээш оон-даа өске. Бо үстүнде өөредилге черлеринин болгаш Тыванын геология экспедициязының, рөспотребсоюзтун коллективтеринде чартык чыл хуусаалыг чагыдылгаларны узадыр хемчеглер алдынмайн турар.

Ам кол сорулга болза, чартык чылда хуусаазы төнер солуннар, журналдарның хуусаазын узадыр чагыдары болур. Ынчангаш парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының мурнунда номчукчу бүрүүнге чедип, кичээнгейлиг ажылдары негеттинип турар.

Л. БОЧКАРЕВА,
хоорайның «Союзпечать» агентилелиниң инструктору.

ЧАА НОМНАР

АНЫЯК ҮННЕР

Тываның ном үндүрер чери Совет Тыванын үнен чыл оюнга уткуштур чечен чөгаалдың чаа номнарын үндүргүлээн. Оларның аразында Ондар Охемчиктиң шүлүктериниң баштайгы чыындызы «Ажылчынның ынакшылы»», Ондар Дарыманың «Даңгырак» деп ат-биле үнген ийиги ному бар.

Аныяк авторларның чаа номнарындан алган шүлүктерни номчукчуларның кичээнгейинге бараалгадыр-дыр бис.

Мээң эжим комбинатта

Чиндигир көк шыктар кыдыы
Чиирбейлиг арыг эргип,
Сайзанактап ойнап өскен
Чаңгыс эжим комбинатта —
Чаартыкчылар аразында,
Шалыпчылар одуруунда.
Хола дээктиг сарыг сылым
Холдан албас чылгычылаар
Экер-эрес малчын чораан
Эргим эжим комбинатта —
Чаартыкчылар аразында,
Шалыпчылар одуруунда.
Эрте чаштан ужукталган
Эн-не күштүг найыралдан
Ынакшылдың оттуун шаккан
Ынак эжим комбинатта —
Чаартыкчылар аразында,
Шалыпчылар одуруунда.

О. ОХЕМЧИК.

Базырыктар чанынга бодал

Кижилерниң
төөгүзүнге
шагдан тура
Кинчи-бектиг,
хилинчектиг
дарлал турган.
Ажылчы чон
назынында
аңаа удур
Амыр-дыш чок,
хостал күзел
тулчуп чораан.
Маадырлыг
эрес-дидим
демисешкеш,
Мактал четкеш,
сураа үнген
кижилер хөй.
Маадырлыг
сыныш чокка
месилдешкеш.
Бажы-биле
эргип келбейн
барганнар хөй.
Чүс-чүс чылдар
дургузунда
хилис чыткаш,
Чүгле бөгүн
эртем турда
сөглеп шыдаар,
Бадыкалдыг—
янзы-бүрү
эдилелдер
Базырыктар
бажын санай
дүвүнде бар.

О. ДАРЫМА.

Ак-Довурак школазының башкызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сарыглар Саятыевна Тамдын-оол бо өөредилге чылын база эки түңнелдерлиг доозуп турар. Ооң класындан чаңгыс-даа өөренікчи ийи чылчы боон артпас.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оол кичээл үеэинде.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

ТООЛЧУТКАН БОЛЗА

М. А. Рамазановаың «Бүрбөзжик ирейнин тоолдары» деп ному үнгенден бээр элээн үе эрткен. Орус дыл кырында бижиттинген улуг эвес хемчеэлдиг ном бичии болгаш школа назылыларга таарыштыр тургустунган.

Номда шаандагы үеде ядыы кижилернин кадыг-берге амыдыралын, байларның оларны дарлап чораанын, ынчалза-даа бедүүн чоннуң аас-кежиктиг чурттаганже чүткүлүн, оларның арыг-шынчы ынакшылын чедимчелиг көргүскен.

Кадыг-берге амыдырал тоолчу Бүрбөзжикти мерген болгаш чымчак сеткилге өөреткен. Киирилде чүүлде тоолчунуң намдарындан үзүндүү киирген помнун утказынга дорт дүгжүп, ооң дээштиин бедиткен.

Ниити утка талазы-биле эки-даа болза, номда четпестерни эскердим.

Номда кирген чеди тоолдарның чартык кезии тоолчургу болгаш төөгү чугаалларга хамааржыр, ынчангаш номчуп олургаш, жанр талазы-биле будулгаазынга кижи таваржы бээр. «Севил биле Чараш-оолда» тоолдарга хамааржыр хуулгазын чүү-даа кирбээн.

Черле ынчаш, чүгле жанр талазы-биле эвес, тургузуунда, бижиттинген дылында-даа талазы-биле чамдык четпестер бар. «Севил биле Чараш-оолдуң» эгезинде киирилдени орус тоолдарныы-биле холупканы илден, а шупту тоолдарның иштинде амгы үеэнин чечен-чугаалынга хамааржыр тодарадылгалар көвүдээн, «элик дег дурт сыныыт», «кырган каарган ышкаш өг» дээзиг тыва аас чугаалынга хамаарышпас деннелгелерге четкен. «Үш верста» (9-ку арын), «Апрельдиң дамдызы (23-кү арын) — бо база өске «бүдүмелдер», а чамдык таварылгада амгы шагнын «боозунуң октары сыыгайны бээр» (26-гы арын).

«Мөге-Белек» деп тоолда Уган-оолдуң оглу төрүттүнүп келгеш, адын боду адаттына бээр, а тыва чоннуң тоолдарында, чанчылыныа-даа чаштын адын найыр-дойга хүндүткелдиг кырганнар адаар болгай. Ол-ла тоолдуң төнчүзүнде Мөге-Белек чиде бээр. Кандыг-даа тоолду ап көөрге, аас-кежиктиг төнчүлүг, колмаадыр чонунуң хүндүткелдиг кижизи болуп, оюн ол, чигин чире чурттап чоруй баар— чоннуң шаанда күзели-даа ындыг.

Тоолдарда киржип турар маадырларның аттары тоолчургузувас, ол дугайында «Тувинская правда» солунга Ч. Серен-оол кончуг шын бижээн. Тыртык-оол, Кан-оол, Оюмаа, Аяс—амгы үеэнин аттары. Шуут тыва эвес Оляй (10-гу арын) деп ат тоолда канчап кире бергенил? Он дөрт өр аттардан тозу шупту «оол» төнчүлүг, а беш херээжен аттар «маа» деп кожумактарлыг. Мөнгүн-оол, Чараш-оол, Оюмаа— чараш аттар, ынчалза-даа хөй катап «оолдааш», «маалаш» турып алырга, деннел кудулай бээрдир. Аттарны аянныжылгалыг, адаарга эптиг кылдыр тургускан болза, эки турган ийик. Тыва аас-чугаалда «Хартыга аът» (18-ки арын) таварышпайн турар, Хартыга-Бора аттыг Мөге-Белек дээн болза аянныг, эптиг болгу дег.

Сөөлгү үеде тыва тоолдарның орус дылче өчүлгазы алээн арбыдап турар чүве төлээде, тыва аттарны, сөстерни канчаар өчүлдүрүрүн деп айтырыг көлүрлүп келген. Чижээ: Мөге деп сөстү М. Рамазанова «моге», а Ватагин «Мёге» кылдыр бижип турар. «Бүрбөзжик ирейнин тоолдарында» элээн хөй тыва сөстер киргилээн, ынчаарга чамдыктары таарымча чок бижиттингени илден. «Эки» деп сөстү «эки» (18-ки арын) кылыптарга, тыва алаашкынга дүүшпес, утказы безин өскерли бээр, ол ышкаш мындыг сөстер бар: «сарым» (11-ги арын) сарыым, «Долана» (43-кү арын)—Долаана.

Тыва «тон» деп сөстү орус дылче «халат» (24-кү арын) кылдыр өчүлдүрүрга, таарымча чок, садыгда херээжен халаттар-даа кижи сагыжынга кирер.

Оон ангыда ол-бо ажып диленгеш, номнун чурук каасталгазын кылган кижиниң адын тып чаадым. Даштыкы арында тоолчу кырганнын овур-хевиринде эстетиктиг өөредиг эвээш, данза туткан холунда салааларынын аайы безин билдинмес. Аар-берге амыдырал арын-шырайны кадыдар, ынчалза-даа дүрүзүнчүг хевирни киирген утказы түү деп?

«Мөге-Белек», «Эзир» деп эгелерниң кырында чуруттунган маадырларның эзери, кеткен хеви, бөргү тывазывас.

Түңнел кылдыр чугаалаксаан чүвем болза моон сонгаар тоол чыын бижиирлер чоннуң үр үе иштинде камнап, калгалап келген байлаа — аас-чугаалын эмин эртпир өскертпелин күзээр-дир мен.

Б. БОЛАТ-ООЛ,
башкы институдунуң студентизи.

УРАН ЧҮҮЛ—ДЕМИСЕЛДИҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

ТАШКЕНТ. Ында боон турар делегейнин кинофестивалында «Кино тайбын, улустарнын социал дешилгези болгаш хосталгазы дээш демиселде» деп темалыг чогаалдыкчы санал-онал солчуушкуну эгелээн. Экран мастерлери амгы үеэнин кинематографиязының оруктарының дугайын чугаалажып, тайбын дээш, кижинин эгелерин хүндүлеп көөрүнүң бедик идеаллары дээш демиселге оон хүлээлгезинин дугайында бодалдарын илередип турарлар.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың төлээлекчилери боттарының чугаазынга социал дешилге дээш демиселге кинонуң күүчүлүг күжүн чогум канчаар ажыглаза эки дээрзин демеглеп турарлар. Амгы үеде, кажан тайбын ёзу-биле кожа-хелбээ догуннабашкынның принциптери делегей харылзааларынга улам ханызы-биле ажыглаттының турар апарган үеде ол онза улуг ужур-дузалыг боон турар.

Совет киновед В. Баскаковтун совет болгаш даштыкы кино ажылдакчыларының чогаалыкчы харылзааларының дугайында чугаазы олурушканнарның сонуургалың хайныктырган. Совет кинонуң интернационалчы, коммунистиг утка-шынарын, оон чаа хөгжүп эгелеп турар чурттарның кинематографиязынга салдарын Сенегаддан келген режиссёр Полен Виейра, япон режиссёр Сацуо Ямамото олар чугаалаанар. Дешилгелиг кинематографчыларның фильмнери тайбын дээш демиселди тодаргай көргүзер ужурлуг деп Японнаан келген аалчы чугаалаан. Бөгүн империализмге улур демисежип турар күштер кажангызынан-даа артык күштүг апарганын ол айыкан. Ынчалза-даа дайын күзеп турар кижилер боттарының үзел-бодалын демисел чокка дужүп бербестер. Чогум-на оон ужурунан бистер тайбың дээш демиселдиң мурнуку одуруунда туржур ужурлуг бис. С. Ямамотонуң «Дайын болгаш кижилер» деп фильми чогумна ындыг идеяларны көргүзүп турар болгаш көрүкчүлерниң калбак чүүлдүгүнүүшкүннүг сонуургалын болдуруп турар.

— Тайбын болгаш хосталга дээш демисел социал дешилге дээш демисел-биле үзүлбес харылзаалыг боон келген— деп, Мурнуу Вьетнам Республикадан келген режиссёр Фунь Хоа чугаалаан. Ол бодунуң хөй-хөй бергелерге таваржып, когараан чуртунга тайбын ылап-ла тургустунарынга идегелин илереткен. Чүге дээрге, вьетнам улусту Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар деткип турар.

Ташкентинин Уран чүүлдер ордузунуң, билиглер бажынының болгаш өске-даа кинотеатрларының экраннарында үнүп турар уран-чечен болгаш документалдыг-даа фильмнер тайбын, социал дешилге, хосталга дээш демиселди тодаргайы-биле көргүзүп турар. Ол дугайын он-он чуруттардан Ташкентиде келген аалчылар дыка сонуургап турарлар. Югославияның документалдыг фильм тырттырар талазы-биле сураглыг режиссёру Жико Ристич Узбекистанның найысылалында база чедип келген. Фестивальдың эн уттундурбас болуушкуну дээрге, эш Л. И. Брежневтиң бистерге чедирген байыры болган деп ол чугаалаан. Ында бистин күзел-бодалдарывысты болгаш сагыш-сеткиливисти илереткен. Индияның кинекомпаниязының төлээлекчизи Вилфред Томас Мендос югослав кинематографчы-биле домей бодап турар. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң изит байыры фестивальдың киржикчилеринге өөрүшкүүлүг болганын ол чугаалаан.

С. ФЛОРОВА,
И. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

ПИОНЕРЛЕР ЧЫЫЖЫ

Дүүн Кызылдың № 2 школазынга 1973-74 өөредилге чылының дооступ турары-биле холбаштыр «Кеззэде белен» деп пионер чыыжы болуп эткен. Эртип турар өөредилге чылында эки өөредилгелиг 8 өөреникчиге макталга бижиктерни тыпсып, 16 өөреникчини өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Эртиен өөредилге чылының дургузунда школаның 4 «а» классы (удуртуучу башкы А. Алдын-оол) эки өөредилгелиг, сагылга-чурумнуг болган. Ол чыыштан 3 класстың эн эки өөредилгелиг өөреникчилери 30 кижини пионерге хүлээп алган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 26-ДА
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10 — **«Цирк ареназында».** 12.35 — Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга. Мультфильм. 12.55 — Өөнүг телекөргүзүг. Школачыларга. **«Кажан-даа тиилеттирбес, алдар-биле бүргеткен».** Совет Армияның төөгүзүнге олимпиада. Дамчыдылгада Совет Эвилелиниң Маадырлары. И. М. Хлебников биле Ю. В. Бабанский киржип турар. 14.00 — **«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен». «Кызыгааржылар Хүүнге».** 15.00— **«Кино аянчоруктарының клуву».** 16.00— Өөнүг телекөргүзүг. **«Богун—Химиктер хүнү».** ССРЭ-ниң нефть улетпүрүнүң министри В. С. Федеровтун чугаазы. 16.15 — Өөнүг телекөргүзүг. **«Шыпшык бажынга чедер».** Эртем-нептередилгелиг фильм. 16.25 — **«Делегей панорамазы».** 16.55— Өөнүг телекөргүзүг. **«13 сандай»** деп хензиглериниң телетеатры. 18.00— **«Ye».** Информастыг программа. 18.30 — 18.40— Чапсар. 18.40—Спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң чемпионады. Донда Ростовдан дамчыдылга. 19.25—Чагыглар ёзугаар концерт. 20.05—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». **«Ацдарган күр чер».** Уран-чечен фильм. 2-ги серизы. 21.45— **«Часы согуннар».** Ча адарынга делегей маргылдаазы. 22.00 — **«Сөгүлдадан соңгулда чедир».** Бүгү-эвилелден репортаж. 22.30—Өөнүг телекоргүзүг. **«Ыр-74».** 23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

МАЙ 27-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 —**«Найыралывыс күжү».** Дамчыдылга. 19.10—Уругларга, Мультфильм. 19.20—Телемедээлер. 19.35 — **«Ветеран».** Телефильм. 19.45 — **«Челээш».** Дамчыдылга. 20.20 — **«Тиилеттирбээннер».** Телефильм. 20.45 — Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң концерти. 21.25—чарлалдар, реклама.— 21.30 — 23.10— **«Понедельник. ке чедир чурттай бээр бис».** Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 26-ДА

«НАПЫРАЛ»: **«Арыг суг хөлбөөр»** 9.30, 13.30; **«Домей өрлер»** 11.25, 13.20, 15.15, 17.00, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хөлбек ажыр шурал билир мен»** 10.00, 11.40; **«Парижтиң чажыттары»** 13.20, 15.10, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Он бешки час»** 13.20; **«Чугаалажып тургайлар аан»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыынды 9.10; **«Хуулгаазын хөйлеп»** 10.40, 12.30, 14.20; **«Бо соңгалар чанынга»** 16.40, 18.35, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«Оран кезээн алды кижи»** 13.20, 15.00; **«Бышкан калина кат»** 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Кино чыынды 12.00; **«Эрги ханалар»** 18.00, 20.00 шактарда.

МАЙ 27-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Мен кызыгаар шерииннде мен»** 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.10, 18.50, 20.35 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Бо соңгалар чанынга»** 15.00, 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

СПОРТ

ХОСТУГ ХҮРЕШКЕ

Чадаана хоорайда уругларның спорт школазының бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаа болуп эткен. Адаа 40 бичии оолдар боттарының күжүн, аваангыр-кашпагай чоруун көргүзүп, хүрешкеннер.

Маргылдааның чидиг демиселиниң түңнелинде Олег Оксан, Сергей Монгуш, Саша Чылбак-оол, Коля Ондар, Вася Кара-Сал, Витя Саная, Олег Ооржак болгаш өскелер-даа боттарының дензилеринге тиилекчи болганнар, олар шупгузу шаңнаткан.

Эн аныяк мөге Алик Ооржак «Тиилеттеже чүткүл» деп шаңналды алган. Дима Кара-Сал аваангыр-кашпагай, чараш аргаларлыг дээш шаңнаткан.

Б. МОНГУШ.

Чадааның № 1 школазының күш-культура башкызы.

«ОН БИР»—ОРУС ДЫЛДА

Чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының тыва эки турачылар дугайында «Он бир» деп шинзи Тываның хөгжүм-шин театрының сценазынга үш чыл мурнунда көстүп келгеш, көрүкчүлерниң кичээнгейин, сонуургалын хайныктырган болгай. Ону республиканың аңгы-аңгы ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери база сонуургалбиле көргүлээн.

«Он бир» — Ада-чурттуң Улуг дайынының үеэинде гитлержи фашистерге удур Кызыл Шериг-биле калы эрес-дидим демисежип турган тыва эки турачыларның, эн ылаңгыя улуг лейтенант С. Бүрзекейге баштаткан он бир тыва пулемётчиктерниң дугайында маадырлыг шин.

Амгы үеде «Он бир» орус дылче өчүлдүртүнүп болгаш РСФСР-ниң Культура министерствозунуң репертуар-редакция коллегиязының бедик үнелелин алган. Шинни Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Москваның драматургу Анатолий Барянов орус дылче өчүлдүрүп.

РСФСР-ниң Культура министерствозу ол шинниң орус дылда өчүлгазын бистиң чуртувустуң 143 театрларынга үндүрери сүмелээн. Ук шинни Ленинград, Вологодск областарының, Пермск областының Кизил, Вышний Волочёк, Днепропетровск (УССР) хоорайларының театрлары база Мокеевка (УССР) хоорайның аныяк көрүкчүлер театры болгаш өске-даа черлер боттарының сценазынга үндүрериге күзеллиглер.

Амгы үеде «Он бириниң» өөзүн чурттуң 150 хире театрлары алгылаан.

Тыва шинниң бир дугаар-ла чурттуң улуг-улуг театрларының сценазынга үнүп эгелээри — ССРЭ-ниң составынга каттышканындан бээр 30 чыл оюн байырлап эрттирер Совет Тыванын культурлуг амыдыралынга база бир базым болур.

Республиканың хөгжүм-шин театрының орус болуу база-ла ук шинни сценага ойнап эгелээр боор деп идеген турар бис.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ХЫМЫС ЭМ

Чылгы үнелиг мал. Чоокка чедир-ле аътты транспортка калбак ажылдап чораан, ам безин даглыг районнарда ол негелдени, ылаңгыя мал кадарып мунар чорукту хандырып турар. Чылгының эъдин дужаарындан, белеткелге кежин, чел-кудуруун киирериндеи аңгыда, оон база бир чугула чүүлү — бе сүдүнүн дугайын бижикселим.

Монгуш Деспил-оол сес чыл чылгычыллап келген, ол чүгле «Искра» колхозта эвес, Чөөн-Хемчик районда безин сураглыг малчыннарның бирээзи. Беш чылдың тодарадыкчы чылында чаңгыс-даа кулун ышкынмазын ол хүлээнген. Бо хүннерге чедир баштайгы оолдаан 30 безивин кулуну шупту менди.

Майның тәрбиден белерин шуптузун саап, хымыс бүдүрүп эгелээн. Аъш-чем аймаанга, ылаңгыя калыкшылга үнелиг ол сүксүнну улам албелип, Чалана хоорай эмнелгезин болгаш өске-даа черлерни хандырарын планнап турар.

М. МАЖАА.

ЧАА ШИИНИ КӨРҮҢЕР

МАЙ 26-ДА К. КУДАЖЫНЫҢ

„Далай дүвүнде даңгына“

деп шинизин эң баштай үндүрер. Шии кежээниниң 19 шакта эгелээр. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини коллективтии-биле көөрүнүң чагыларын хүлээп ап турар.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ХОВУ-АКСЫ ЧАЛАП ТУР

Хову-Аксынын «Тыва кобальт» комбинады дарзазында мергежилдерге ажылчыннарны чалап тур:

1. Чер интинге ажылдаар проходчиктер болгаш забойщиктер.
2. ТЭЦ-тин котёлдарынга машинистер.
3. ТЭЦ-тин турбиналарынга машинистер.
4. Улетпүр дериглерине электрослесарлар.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: ХОВУ-АКСЫ СУУР КОМБИНАТТЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯ ЧЕРИ, ТЕЛЕФОН № 3-33.

АДА-ИЕЛЕРГЕ

Кызылдың № 2 школазы 1974—1975 өөредилге чылында I класска өөренір уругларны дамзызын июнь 1-ден июль 15-ке чедир чорудар. Төөрүттүгнениниң дугайында херечилелдерин ёзугаар уругларын айыттынган хуусаада бурутке дирин ада-иелерге чарлап тур.

ШКОЛА ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораланчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кадаа ажылагый киллизинин 21-47, улетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бүдүлгериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАГЫГ № 678

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00642.